

Jaargang 12
Nummer 57
November 2012

De

filosoof

Periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging Utrechtse Filosofiestudenten voor het
Departement Wijsbegeerte Utrecht · Email: de.filosoof@phil.uu.nl · Website: fuf.phil.uu.nl/de-filosoof

THEMA

Hedendaagse politiek

Actueel | Interview met Paul Ziche over de veranderingen binnen
het departement

Afscheid | Laatste column Spartacus en laatste strip Martijn Engels

Inhoud

Hedendaagse
politiek

5-19

THEMA Hedendaagse Politiek

JOERI GIMBERG
GERARD DROSTERIJ
FRANK VAN MIL
FRANS WILLEM LANTINK
JAN SCHIPPERS
JOEL ANDERSON
SJAAK KOENIS
TIM HOUWEN
RUERD RUBEN

20
Kees Buijs over Haren,
Project X en de journalistiek

Afgestudeerd: En nu?

Rick van Putten
over zijn Drankvat.nl

25

26
Bureau Buitenland
JAY MACDOUGALL

Fanmail

29

EN VERDER

Voorwoord	3	Internationale samenwerking	18
Klaagmuur	4	Interview veranderingen	22
Hoe zat het ook alweer?	5	Mijn Vraag	24
Beleidsdrang/machtsevenwicht	6	Column	27
D66, VVD, SGP	8	FUF-bestuur	28
Democratietheorie kieswijzers	12	Faculteitsraad	30
Democratie bijt in eigen staart	14	Agenda	30
Januskop van het populisme	16	Strip	32

Colofon

De Filosoof is een uitgave van de FUF & het Departement Wijsbegeerte UU

HOOFDREDACTIE:
Sebastiaan Broere

EINDREDACTIE:
Abram Hertroys (NL)
Anne Polkamp (NL)
Candice Cornelis (ENG)

REDACTIE:
Sebastiaan Broere
Abram Hertroys
Marleen Hoogveld
Floor Ekelschot
Tjeu Derks
Tom Bouwman
Anne Polkamp

VORMGEVING:
Marleen Hoogveld
Floor Ekelschot

OPLAGE:
500

ADRES:
Janskerkhof 13A,
3512 BL Utrecht

EMAIL:
de.filosoof@phil.uu.nl

WEBSITE:
fuf.phil.uu.nl/de-filosoof

KOPIJ:
de.filosoof@phil.uu.nl
Deadline nr. 58: januari 2013

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

Confessionnes

SEBASTIAAN BROERE

Wat bedoelde Aristoteles toen hij de mens beschreef als een zôion politikon, een politiek levend wezen? Eens even nagaan wat die geweldige Geschiedenis I-reader uit mijn eerste studiejaar hierover te melden heeft. Ik vat samen: "De mens is van nature een gemeenschapswezen en kan alleen binnen de context van een gemeenschap het goede leven bereiken. Goed wordt namelijk door Aristoteles begrepen als datgene wat in overeenstemming is met de letterlijke eigen-aardigheid van een soort—een timmerman is goed als hij goed kan timmeren' fungeert hier als voorbeeld. Actieve participatie is zowel nodig als voldoende voor het bereiken van geluk, het doel van ons handelen."

Participatie ja... daar was ik al bang voor. Als het daarop aankomt schiet ik namelijk naar eigen vinden zwaar te kort. Begrijp me niet verkeerd: sinds ik kiesgerechtigd ben heb ik altijd, tijdens zowel provinciale als landelijke verkiezingen, braaf mijn stem uitgebracht. Maar ik vraag mij af in hoeverre ik wel echt van mijn stem durf te spreken. Misschien is het beter om van een doorde-stemwijzer-aan-Sebastiaan-aangeraden stem te spreken. Beleefd beoordeel ik de aan mij voorgeschotelde stellingen (eens, oneens, geen van beiden) en daar komt dan uiteindelijk een stem uitgerold. Een ambigu 'Stem Wijzer' prijkt bovenaan de internetsite. In potentie kan je inderdaad wijzer stemmen, maar wie doet dat werkelijk? Ik walg in ieder geval van mijn eigen stemgedrag en bewonder hen die het beter doen.

Binnen de redactie—overigens sinds kort versterkt door Tom Bouwman en Anne Polkamp—bleek ik echter niet de enige te zijn en daarom besloten we een editie te wijden aan het hedendaagse politieke klimaat van ons kikkerland. Welke grondgedachten liggen er eigenlijk ten grondslag aan het beleid van D66, VVD en SGP? Is populisme eigenlijk een slecht verschijnsel? Moet Nederland geld investeren in ontwikkelingshulp? Functioneert die Kieswijzer eigenlijk wel naar believen? Nu die verkiezingen alweer lang achter de rug zijn, kunnen wij hier misschien eens in alle rust over nadenken. Of beter, kan ik hier misschien eens in alle rust over nadenken, zodat ook ik over een jaar of wat (afhankelijk hoelang Rutte en Asscher het samen volhouden) mijn stem uit kan brengen.

Tot slot wil ik Martijn Engels en Spartacus bijzonder bedanken voor hun bijdrage aan De Filosoof in de afgelopen jaren.

Klaagmuur

Verkeer je in een wijsgerige aporie of wil je andere frustraties of overpeinzingen met ons delen? Stop een briefje in de voeg van onze digitale klagmuur: de.filosoof@phil.uu.nl. Ook reacties op artikelen zijn welkom.

Een brug te ver

Wat is er mis met de politieke besluitvorming in Nederland? Ik word helemaal gek van een overheid die allerlei besluiten neemt waar eigenlijk niemand achter staat en die ook niet zinnig zijn vanuit een economisch of utilitair perspectief. Hoe kan het bijvoorbeeld dat de verbreding van de A27 nog steeds onderzocht wordt, de JSF niet tien jaar geleden al van de baan was of de OV-jaarkaart voor studenten wordt afgeschaft? Dit kost ontzettend veel geld en de overheid overschrijdt met deze maatregelen zijn functie. Is het niet zo dat in een goede democratie het volk regeert en de overheid hen dient? Het echte probleem lijkt te zijn dat de overheid sommige waarden die bij de ideologie van het neoliberalisme horen blindelings in de praktijk probeert te brengen. Uitspraken als “iedereen moet mee betalen aan de crisis!” snijden geen hout. Het probleem is niet dat we meer geld moeten betalen maar juist dat er te weinig geld is. De crisis kost ons helemaal niets! Dit soort retoriek vertelt mij dat het neoliberale landschap van de Nederlandse politiek gaat om geld en er paniekerig hekjes worden gebouwd om daar zo veel mogelijk van te behouden zonder naar de langetermijneffecten te kijken (de afschaffing van de OV-jaarkaart leidt tot een afname van het aantal studenten in het hoger onderwijs en uiteindelijk tot een verslechterende economie en verzuiling) of te luisteren naar wat mensen in de praktijk echt willen zonder dit alleen in economische begrippen te begrijpen (de verbreding van de A27 is onnodig omdat er al twee extra ongebruikte banen liggen, de gemeente vindt het een slecht plan en het bos kappen is zonde).

Wat wij nodig hebben is een politiek beleid dat niet vanuit een ideologisch kader naar Nederland kijkt maar begint bij de praktijk en problemen van daaruit in een bredere context gaat plaatsen. Pas dan kun je eerlijk naar Nederland kijken en heb je geen beleid meer dat nutteloze maatregelen invoert in naam van het kapitalisme. Er wordt te weinig gekeken naar wat er aan de andere kant van het liberalisme ligt. Bruggen bouwen heeft immers pas zin als je ook echt meerdere zijdes met elkaar wilt verbinden.

Kamiel Feiertag

Vind jij klagen niet constructief en kun jij je ideeën beter kwijt in een essay('tje) of paper, dan ben je meer dan welkom om deze gedachten met ons te delen.

ARTIKEL

Joeri Gimberg

Hoe zat het ook alweer? Opbouw van het Nederlandse parlementaire systeem

Tweede Kamer, Staten-Generaal, Koningin - woorden waarmee we dagelijks om de oren worden geslagen. Maar waar refereren ze ook alweer aan? *De Filosoof* vroeg Joeri Gimberg, masterstudent Staats- en Bestuursrecht, een zeer elementair Nederlands-parlementaire-systeem-voor-dummies te schrijven.

Het Nederlandse parlementaire systeem bestaat uit drie hoofdorganen, te weten de Tweede Kamer, de Eerste Kamer (deze twee organen bij elkaar worden ook wel de Staten-Generaal genoemd (Art. 51 lid 1 Grondwet, hierna Gw.)) en de regering. Deze tezamen zijn de maker van de formele wetten (Art. 81 Gw.) In deze korte uiteenzetting zal ik proberen jullie wat meer inzicht te geven in de bevoegdheden van deze organen, en hoe ze elkaar controleren en aanvullen volgens het systeem van *checks and balances*.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal

De Tweede Kamer is wat in andere landen vaak als parlement aan wordt gedeut, namelijk de volksvertegenwoordiging. Zij worden rechtstreeks gekozen door Nederlanders die de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt (Art. 54 lid 1 Gw.) en dit gebeurt bij evenredige vertegenwoordiging (Art. 53 lid 1 Gw.) De Tweede kamer bestaat uit honderdvijftig leden (Art. 51 lid 2 Gw.) Deze Kamer is verreweg de meest bekende en dat komt onder andere doordat deze kamer door de vertrouwensregel de regering aanhoudt.

De Tweede Kamer heeft vier hoofdfuncties.¹ Als eerste stelt de Tweede Kamer, zoals al aangegeven, de wetten vast tezamen met de regering. Daarnaast heeft de Tweede Kamer het budgetrecht, op grond van art. 105 Gw. De derde functie is de controle van de regering en het regeringsbeleid. De laatste hoofdfunctie is dat de regering door het vertrouwensbeginsel gebonden is aan de wil van de Kamer, alleen bij het bestaan van vertrouwen van een meerderheid van de Tweede Kamer kan de regering bestaan.

De Tweede kamer bestaat uit fracties van de verschillende politieke partijen. Deze hebben afhankelijk van de verkiezingsuitslag een bepaald aantal leden en die vertegenwoordigen hun electoraat. Een meerderheid in de Kamer, samengesteld uit meerdere partijen sluit een regeerakkoord met elkaar en deze wordt door de regering uitgevoerd.

De Eerste Kamer der Staten-Generaal

De Eerste Kamer is een wat minder politiek orgaan dan de Tweede Kamer, wat zich bijvoorbeeld vertaalt in hoe de leden van deze Kamer worden gekozen. Dit gebeurt namelijk door de leden van de Provinciale Staten en dus niet bij rechtstreekse verkiezingen zoals bij de Tweede Kamer (Art.

55 Gw.) De Eerste Kamer bestaat uit vijfenzeventig leden (Art. 51 lid 3 Gw.). Zij heeft beduidend minder bevoegdheden dan de Tweede Kamer en daardoor ook een andere plek in het staatsbestel. Deze kamer, ook wel de senaat genoemd, controleert de wetten die door de Tweede Kamer zijn goedgekeurd nog een keer. Er bestaat voor de Eerste Kamer echter geen mogelijkheid om aanpassingen te doen, zij kan een wet louter goed- of afkeuren. De toegevoegde waarde van het nogmaals controleren van de wetten zit hem erin dat de controle door de Eerste Kamer buiten de onrustige politieke waan van de dag gebeurt, zodat er zonder grote politieke druk gekeken kan worden of de wet wel wenselijk, correct en juridisch goed in elkaar zit.

De regering

De regering bestaat uit de Koning en de ministers, waarbij de Koning onschendbaar is en de ministers verantwoordelijk zijn (Art. 42 Gw.) De ministers samen vormen de ministerraad, waarvan de minister-president de voorzitter is. De ministerraad beraadslaagt en besluit over het algemeen regeringsbeleid, dat ze tijdens de ministerraad vaststellen (Art. 45 Gw.) De ministers staan aan het hoofd van een ministerie. Naast ministers zijn er ook staatssecretarissen. Deze zijn ondergeschikt aan de minister, behoren zelf niet tot de regering, maar treden op in de naam van de minister wanneer de minister dat nodig acht (Art. 46 lid 2 Gw.) De staatssecretarissen nemen niet deel aan de ministerraad en kunnen daar dus ook niet hun stem laten horen.

Doordat de regering ondersteund wordt door een uitgebreid ambtelijk apparaat in de zin van de ministeries, komt het er in de praktijk op neer dat de regering de wetten maakt en de Tweede Kamer deze louter controleert. Daarbij komt wel dat er voor de Kamerleden de mogelijkheid bestaat om amendementen op de wet te maken alvorens hem goed te keuren.

Kort uitgelegd, kan je zien dat de regering de wetten maakt die worden gecontroleerd door de Tweede Kamer. Op haar beurt kan de Tweede Kamer zelf wetgeving maken, welke door de ministerraad gekeurd wordt. Uiteindelijk is het de Eerste Kamer die de laatste controle uitvoert, waarbij alleen af- of goedkeuring kan plaatsvinden. Al met al is het Nederlandse parlementaire systeem in mijn ogen prachtig in haar controlemechanismen en maatschappelijke verankering.

Noten

1. P.P.T. Bovend'Eert en H.R.B.M. Kummeling, *Het Nederlandse Parlement* (Nijmegen/Utrecht: Kluwer, 2004), 25.

Gerard Drosterij

Minder beleidsdrang, meer machtsevenwicht over versterking van de democratie via jurisdictie

Het idee heerst dat democratie begrepen moet worden als een mechanisme dat de link tussen de wil van burger en de uitvoerende macht zo direct mogelijk moet maken. Sterker nog, dit ideaal wordt ook door vooraanstaande Nederlandse politici gepraktiseerd. Gerard Drosterij is politicoloog en promoveerde op het proefschrift *Politics as Jurisdiction*. Is dit geïntegreerde idee van politiek als democratische wilsvorming wel datgene waar het in de politiek om zou moeten gaan?

De fictie van democratie als ‘volksbestuur’ is het treffendst in haar dubbelzinnigheid wanneer politici hun doelstellingen herleiden tot ‘de keuze van de kiezer’. Zulke momenten zijn manifestaties van een dominant politiek ideaal dat ik noem: ‘politiek als democratische wilsvorming’, politiek als optimale vertaling van de wil van de kiezer. Onlangs is weer eens duidelijk geworden hoe diep deze fictie in ons politieke denken zit ingebakken.

Al was het contrast tussen de antagonistische campagne-retoriek en de miraculeuze verbroedering van de twee verkiezingswinnaars nog zo groot, beide fenomenen werden door betreffende politici op gelijke manier gelegitimeerd, namelijk met een verwijzing naar *de keuze van de kiezer*. Volgens Mark Rutte had de kiezer duidelijk aangegeven dat het liberale antwoord op de crisis gezegevierd had, terwijl Samsom stelde dat de spectaculaire comeback van de PvdA erop duidde dat de kiezer juist genoeg had van liberaal afbraakbeleid. Twee heel verschillende partijpolitieke insteken, maar beiden leunend op de wil van de kiezer.

Maar daarmee was de koek nog niet op, want nu met Rutte II het benadrukken van de links/rechtsstrijd geen prioriteit meer heeft, wordt de kiezer *opnieuw* bedankt voor zijn getoonde wil, alleen nu voorgesteld als een verlangen naar eendracht. Dus schrijven Rutte en Samsom:

Dit regeerakkoord weerspiegelt onze zoektocht naar het beste van twee werelden. [...] Het land heeft samenwerking nodig en daar vroeg de kiezer op 12 september om.²

Conclusie: zoeken politici naar democratische legitimatie dan weten zij eigenlijk niet beter dan te refereren aan de wil van de kiezer. En al is die wil allesbehalve eenduidig en de werkelijke kiesmacht van de burger klein, de veronderstelling van democratische wilsvorming stelt zowel de politicus (zijn gezag is gelegitimeerd) als de kiezer (zijn wil is gehoord) gerust.

In mijn dissertatie³ heb ik betoogd dat deze opvatting van politiek als democratische wilsvorming eendimensionaal en instrumentalistisch is. Zij ziet een ander cruciaal aspect van politiek over het hoofd, namelijk politiek als jurisdictie. Politiek als kunst om de samenleving en haar instituties ordelijk en overzichtelijk te organiseren is volstrekt onder-

gesneeuwd in onze moderne samenleving.

Dat is begonnen in de Verlichting toen de democratische mars door de instituties begon. De rechtvaardiging van Westerse politiek is sindsdien gebaseerd op het wij-principe: ieder mens telt mee en heeft een stem in de vestiging van het algemene belang. Politiek is hiervan de optelsom.

Politiek als democratische wilsvorming heeft geleid tot een instrumentalistische opvatting van politiek, namelijk als middel om de volkswil te realiseren. De meest invloedrijke omschrijving hiervan is die van David Easton.⁴ Volgens Easton is politiek een proces van beleidsvorming waarbij opvattingen en waarden gezaghebbend worden toegewezen aan een samenleving. Centraal hierin staat Easton's befaamde input-outputlogica: in het politieke systeem maken burgers hun eisen kenbaar aan en vervolgens verwerken politici (en ambtenaren) deze in rechtvaardige maatregelen en beleid.

De ironie is dat deze eendimensionale en zeer *aspiratieve* opvatting van democratie een voortdurende teleurstelling bij zowel bestuurder als burger oproept. Aan de ene kant voelt de kiezer zich nooit goed genoeg gerepresenteerd (zie bijvoorbeeld nu de enorme ophef onder VVD'ers over de inkomensafhankelijke zorgpremie), terwijl het gezag van de politicus op basis van het wilsvormingparadigma niet geloofwaardig kan zijn (getuige bijvoorbeeld het hierboven beschreven contrast tussen campagne-retoriek en regeerakkoord).

Deze inherente democratische teleurstelling heeft sinds de ‘historische introductie’ van het wilsvormingparadigma verschillende keren heftig opgespeeld; zoals gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw met de opkomst van de sociale kwestie, de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw met de verbeelding aan de macht, en zeer recent aan het begin van deze eeuw. Bezien vanuit politiek als wilsvorming is het populisme een *extreme* variant van een algemeen geaccepteerd beeld van politiek: gebaseerd op de volkswil.

Het paradigma van democratische wilsvorming heeft zijn beleidsmatige uitwerking niet gemist. De laatste decennia zijn er op de ministeries vele initiatieven op het gebied

van interactief bestuur en beleid geweest. Maar ondanks hun grote aantal zijn de meeste van deze projecten tijdelijk geweest, beleidsmatig aangestuurd en gestuurd vanuit een uitvoerend machtsperspectief. Kijken wij naar de daadwerkelijke, wettelijke nationaalpolitieke aanpassingen ter vergroting van de ‘inputzijde’ van de democratie, dan kan die oogst niet anders dan zeer karig genoemd worden. De politieke beleidswoede aan de ‘output’-kant steekt schril af tegen de onmacht of onwil iets te veranderen aan de ‘input’-kant. Met de mislukte pogingen van D66 haar kroonjuwelen te slijten nog vers in het geheugen, is het bijna honderd jaar geleden sinds de laatste grote verandering van ons democratisch stelsel heeft plaatsgevonden: het algemeen kiesrecht in 1919.

Een vreemd beeld resteert: tegenover de geëxplodeerde wirwar aan beleidsmaatregelen staat een statische parlementaire democratie. Een groot contrast aldus tussen de stilstand van staatsrechtelijke hervormingen en de maastroom aan bureaucratische hervormingen. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft de overheid voortdurend lopen timmeren aan het institutionele bestel, zoals in het onderwijs, de zorg of de sociale zekerheid.

“Burgers hebben behoefte aan stabiele sociale omgevingen en niet aan ADHD-politiek waarbij organisaties slechts instrumentele waarde hebben.”

Nu ligt het voor de hand deze structurele onevenwichtigheid te bezien via het dynamische perspectief van politiek als democratische wilsvorming. Is er iets mis met ‘de politiek’ dan wordt dat gezien als een tekort aan democratie (volksverlakkerij, vervreemding, etc.) en wordt het antwoord gevonden in de versterking van de inputfunctie van democratie (zoals met de discussie over de Europese Unie). Voornaamste klacht is dat het volk er niet aan te pas komt, een stelling waarvoor natuurlijk veel te zeggen is met een verwijzing naar die enorme *mismatch* tussen het onoverzichtelijke beleidsoerwoud en de vastgeroeste parlementaire democratie.

Toch is het mijn diepe overtuiging dat deze reflex de verkeerde weg is. Juist het hameren op de beperkte invloed van de burger op de politiek heeft gezorgd voor een *overkill* aan beleid als poging om tot een effectieve legitimatie van staatshandelen te komen en de burger te *pleasen*. Zolang de technocratische vooronderstelling domineert dat beleid eindeloos gemaakt en veranderd kan worden op basis van een welvaartsverwachting die ‘goed’ is voor alle burgers – welke overtuiging ook ongetwijfeld leeft in de hoofden van Rutte en Samsom zelf – zullen maatschappelijke organisaties in hun handelingsmacht worden geschaad. Tekenend voor technocratisch denken is dat de financiële kosten, psychologische spanningen en organisatorische nachtmer-

ries ondergeschikt zijn aan het utopische resultaat.

Mijns inziens begint democratische vernieuwing bij het *relativeren* van het aspect van democratie als wilsvorming en het benadrukken van een vergeten aspect van politiek, namelijk als jurisdictie. Jurisdictie is een eervolle, doch zwaar onderschatte politieke expertise, en verwijst naar de deling van macht en toedeling van macht aan instituties en organisaties met het oog op hun onderlinge en interne optimale functioneren. Dus je bekijkt organisaties (zoals bijvoorbeeld zorgverzekeraars of een universiteit) niet vanuit de taken die zij moeten verrichten ten behoeve van een politiek beleidsdoel, maar ten behoeve van het doel dat op deze organisaties zelf slaat. Politiek als jurisdictie gaat erover dat instituties intern hun werk goed kunnen doen, dat zij met elkaar samenwerken en elkaar controleren. Daarvoor is een visie nodig gebaseerd op de lange termijn, op natuurlijke (niet absolute) standaarden in menselijk handelen en een scherp gevoel voor actuele verhoudingen.

Als er nu één probleem zichtbaar geworden is de afgelopen paar decennia, dan is dat wel dat het toemende gebrek aan stabiele instituties en hun onderlinge samenhang op basis van een (poging tot een) maatschappijvisie. De organisatorische problemen van bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, zorginstellingen en scholen zijn het gevolg van voortdurende reorganisaties en dereguleringen op basis van het democratische wilsvormingsprincipe. Burgers hebben behoefte aan stabiele sociale omgevingen en niet aan ADHD-politiek waarbij organisaties slechts instrumentele waarde hebben. De overheid heeft als overkoepelend politiek gezag een fundamentele rol in het creëren van deze omgeving. De manier waarop het regeerakkoord tot stand is gekomen – door standpunten te ruilen en niet af te stemmen – belooft wat dat betreft weinig goeds voor de korte termijn.

Veel meer aandacht aan jurisdictie naast democratische wilsvorming is het recept voor het verbeteren van het Nederlandse staatsbestel. Politieke bestuurders schieten tekort in het reguleren van de machtsverhoudingen binnen en tussen organisaties. Ook het tekort aan politieke kiesmacht van de burger zou via de jurisdictiebril anders geformuleerd kunnen worden, namelijk dat deliberatieve versterking niet moet vanwege een verkleining van de wilsvormingskloof, maar vanwege de noodzaak van democratische controle op de politieke macht. Dat kan bijvoorbeeld via de veelvormige methode van de volksraadpleging.

Noten

1. De auteur is politiek filosoof en publicist (voor BNR en Metro o.a.). Voor verder biografische gegevens, raadpleeg zijn blog: <https://gerarddrosterijnl.wordpress.com/>
2. *Bruggen slaan: Regeerakkoord VVD – PvdA* (29 oktober 2012), 1, curs. GD.
3. G. Drosterij, *Politics as Jurisdiction: A New Understanding of Public and Private in Political Theory*, dissertation (Tilburg University, 2008), zie: <https://gerarddrosterijnl.wordpress.com/dissertation>.
4. D. Easton, *A Systems Analysis of Political Life* (New York: John Wiley & Sons, 1965), 21.

Hedendaagse politiek

Verkiezingen zijn vluchtig. Tijdens tv-debatten discussiëren politici over kwesties als de 'hypotheekrenteaftrek' of 'Europa,' waarbij zelden wordt stilgestaan bij meer fundamentele vragenstukken als de normatieve fundering van grondslagen of het mensbeeld. De redactie nodigde D66, VVD, SGP en PvdA uit, kort hun ideologische wortels uiteen te zetten. Drie van deze partijen zonden een stuk in.

Dit was de reactie van de PvdA...

ARTIKEL

Frank van Mil

Het sociaal-liberalisme van D66

D66 heeft van oudsher moeite met het omarmen van een specifiek gedachtegoed. Door zelfgekozen campagne-accenten is zij zeer lang gezien als de partij van enkel democratische, en later ook bestuurlijke vernieuwing. Hoewel deze onderwerpen voor D66 belangrijk zijn, heeft het mij altijd bevreemd dat een partij haar uitgangspunten laat reduceren tot een beleidsprioriteit. De laatste jaren zijn er steeds meer stemmen om D66 te zien voor wat ze in zekere zin is: de erfgenaam van de Vrijzinnig Democratische Bond, een partij uit het interbellum. Die partij stond in een lange intellectuele (radicale) traditie en ging na de Tweede Wereldoorlog onder invloed van de Doorbraakgedachte op in de PvdA. Toen in de jaren zestig overduidelijk werd dat die laatste partij niet meer dan een voortzetting van de vooroorlogse SDAP was, die bovendien haar koers drastisch polariseerde, misten steeds meer mensen de VDB. Zij waren het, afkomstig uit zowel PvdA als VVD, die D66 oprichtten.

Vanaf 1998 noemt D66 zich sociaalliberaal. De Van Mierlo Stichting werkt sinds 2007 aan verdieping en verbreding van dit gedachtegoed. Volgens de Vlaamse liberale theoreticus Dirk Verhofstadt is iedere toevoeging aan 'liberaal' overbodig: liberaal is altijd sociaal. In de ogen van D66 is het sociaalliberalisme een volwaardige substroming van het liberalisme. Het is expliciet niet een mengeling van socialisme en liberalisme. Zoals alle vormen van liberalisme stelt het de vrijheid van het individu centraal. Waar het klassieke liberalisme echter veelal de nadruk legt op de zuiver rationale kanten van de mens, heeft het sociaalliberalisme meer oog voor het feit dat een mens zich in een sociale context begeeft. Het gaat uit van de inherente menselijke neiging om verbindingen aan te gaan. Dat D66 zich sociaalliberaal noemt, heeft zowel ideologische als communicatie achtergronden. In een land waar liberaal door veel mensen direct met 'rechts' geassocieerd wordt, en waar de meest in het oog springende liberale partij een sterke conservatieve inslag heeft, is het voor D66 zinnig om je hiervan te onderscheiden. Wanneer je met voldoende afstand naar het gedachtegoed van D66 kijkt, is het 'gewoon' een liberale partij.

Door deze sociaalliberale opvatting van de mens is de aandacht van de Van Mierlo Stichting de afgelopen jaren uitgegaan naar het maatschappelijke domein van mensen onderling. Dit domein wordt door ons geplaatst naast de klassieke liberale tweedeling van individu en staat. Veel maatschappelijke kwesties kunnen vaak beter, efficiënter en rechtvaardiger worden opgelost door mensen onderling dan door de overheid. Mooie voorbeelden hiervan zijn ouderparticipatiecrèches en tal van lokale initiatieven om de buurt mooier te maken, maar ook decentrale energieopwekking door particulieren behoort hiertoe. De overheid

moet zich een houding aanmeten om dit soort burgerinitiatieven en -participatie mogelijk te maken en te faciliteren. De nadruk op 'mensen onderling' doet mensen vaak afvragen of D66 dan niet erg veel op het CDA gaat lijken. Het cruciale onderscheid bestaat er in ideologische zin uit dat het CDA in essentie een communitaristische partij is die de gemeenschap boven het individu plaatst. Voor D66 blijft de vrijheid van het individu ook in sociale context van het allerhoogste belang; onze invulling van individualisme leidt tot maatschappelijke verbondenheid.

Sociaalliberalisme is meer dan alleen een focus op mensen onderling. Ook vrijheidsdenken en staatsleer zijn er een wezenlijk onderdeel van. Zoals de Groningse ideeënhistoricus Frank Ankersmit herhaaldelijk benadrukt: liberalisme is absoluut geen anti-staatsleer. Sterker nog, het liberalisme heeft na de Franse Revolutie de staat aangewend om het individu te beschermen en een einde te maken aan ongecontroleerde, overerfbare macht. Deze taak ligt er voor de staat vanuit liberaal perspectief nog steeds. De staat is het middel om publieke tegenmacht te organiseren tegen al te grote private machtspartijen die de vrijheid van het individu kunnen beschadigen. En uiteraard moet deze publieke tegenmacht zelf ook weer betwist kunnen worden, door middel van een democratisch systeem.

Door ontzuiling, individualisering en een groeiende Europese Unie is de maatschappij de afgelopen decennia sterk veranderd. De manier waarop staats- en andere collectieve arrangementen zijn georganiseerd, blijft hier sterk bij achter. De menselijke behoefte aan zekerheid moet de komende tijd worden verenigd met de grote noodzaak om zaken grondig te veranderen. Dit is de analyse van waaruit D66 sinds 2006 campagne heeft gevoerd op het hervormen van onder andere de arbeidsmarkt en woningmarkt. Het is door middel van deze hervormingsagenda dat D66 invulling geeft aan haar progressieve karakter: de overtuiging dat de mens in staat is zijn eigen lot te verbeteren en dat de overheid hier een ondersteunende rol in te spelen heeft. Deze punten staan in het sociaalliberalisme centraal.

Frank van Mil is wetenschappelijk directeur van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, Wetenschappelijk bureau van D66, voor sociaalliberaal gedachtegoed

Noten

1. Zie hierover de VMS-publicaties 'Vertrouw op de eigen kracht van mensen' (2009) en 'Ordering op orde' (2011).

Frans Willem Lantink

De ideologische veren van de VVD

Wim Kok sprak in 1995 van het “afschudden van de ideologische veren van de PvdA.” Daarnaast is de ideologische bestendigheid van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie opvallend. Zeker, ook binnen de VVD was er sprake van discussie en debat, maar een nieuw *Liberaal Manifest* (2005) werd positief ontvangen. Ook in de herijking van de *Liberaal Beginselen* (2008) werd ‘ideologische ballast’ niet afgeschud, een aantal kernwaarden van de rechts-liberale partij zijn juist opvallend hetzelfde gebleven: vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid. Het beeldmerk onderging slechts subtiele veranderingen. Nu, aan het begin van een nieuw Paars kabinet van VVD en PvdA lijken de rollen even omgekeerd: de PvdA kan zich laven aan het ideologisch affect van de aangekondigde ‘nivellering’, de premier krijgt in *De Telegraaf* hetzelfde onthaal als Obama in rabiaat-rechts Amerika: Marx Rutte. De ‘ideologische veren’ lijken in de onderhandelingen afgeschud voor regeringsdeelname. De kortsluiting binnen de gelederen van de VVD is vooral interessant omdat het naar interne dilemma’s van de VVD verwijst.

De ideologische robuustheid van de VVD spreekt uit het recente verkiezingsprogramma: centraal staan de ‘hardwerkende Nederlanders’, een kleinere overheid en beheersing van overheidsfinanciën. De VVD is voor ‘een overheid die ondernemers vertrouwt’ en tegen een maakbare samenleving. Hier spreken klassiek liberale noties van staatsonthouding, vrije markt en de meritocratie van de middenklasse (de negentiende-eeuwse burgerij). Individualisme, vrijheid en eigen verantwoordelijkheid als liberale kernwaarden zijn overal verwerkt: “De VVD wil uitgaan van wat mensen wel kunnen in plaats van wat zij niet kunnen.” Klassiek liberaal is de zinsnede uit het verkiezingsprogramma die verwijst naar een negentiende-eeuws liberaal grondbeginsel van het constitutionalisme: de “minderheid beschermen tegen de tirannie van de meerderheid”.

Het liberale geloof in de neutrale staat is natuurlijk verbonden met de liberale angst voor de absolute volkssoevereiniteit. Het geloof in de (bestaande) rechtsorde verklaart de verschuiving van de liberalen van progressief naar conservatief medio negentiende eeuw, toen het ideaal van de liberale parlementaire democratie gevestigd was. In de late negentiende eeuw ontstond dan ook een nieuw dilemma van de liberalen, op het hoogtepunt van hun politieke invloed in Europa: het sociaal-liberalisme. Wilde het ideaal van liberaal burgerschap als open klasse voor iedereen gelden, moest de staat wel ingrijpen in het maatschappelijk leven, in de eerste plaats door middel van het (openbaar) onderwijs. Ook in het klassieke liberalisme was er een onvermijdelijke verbinding met de staat. Alle

liberale vrijheden moesten immers door de liberale staat afgedwongen worden (op de machten van het *ancien régime* en de restauratie); er is immers geen liberalisme zonder staatsordening.

Hier openbaart zich het dilemma van rechts-liberale partijen als de VVD: er worden – ook electoraal – sterke argumenten aangevoerd tegen de excessen van overheidsbemoeienis en welvaartstaat, maar uiteindelijk bestaat er in de filosofie van dit denken naast het individu enkel de staat. Dat de staat ‘er is voor de burgers, en niet andersom’ is een mooi dogma, maar ook met de bijna voortdurende regeringsinvloed van de VVD is de macht van de overheid ten opzichte van het individu allerm minst kleiner geworden. In het *Liberaal Manifest* werd het belang van de staat voor het liberalisme voor het eerst expliciet erkend en ook de herijking van de staat verlangd. Maar de dilemma’s van de verhouding tussen staat en liberalisme zijn helaas sindsdien niet verder onder ogen gezien. De liberale argumenten in het recente verkiezingsprogramma van de VVD tegen de wildgroei van de ZBO’s en tegen de vervagende grenzen tussen publiek en privaat klinken sterk, maar staan niet stil bij de neoliberale deregulering in het recent verleden. Een ander voorbeeld van een liberaal dilemma is de rechtstreeks door de bevolking gekozen burgemeester. Tot voor kort was de VVD de verdediger van de (klassieke) representatieve democratie, en tegenstander van de direct gekozen burgemeester juist uit klassieke liberale principes (het huis van Thorbecke) en liberale matiging van absolute volkssoevereiniteit. De grote interne partijstrijd werd maar met 1% van de stemmen gewonnen. Uit de praktijk blijkt hoezeer de liberalen geïnvolveerd zijn in de Nederlandse interventionalistische staatspraktijk. Het recente schandaal rond provinciale en lokale VVD-bestuurders is daarbij extra pijnlijk.

De links-liberale partij D66 afficheert zich graag als enige liberale partij van Nederland. Maar de VVD verwijst sterker naar de spanningen binnen het huidige liberalisme als ideologische stroming. De staatsonthouding van het klassieke liberalisme wordt afgewisseld met een vergaande staatsinterventie op andere gebieden, *law and order* naast homo-emancipatie, enzovoorts. De VVD is ideologisch eclectisch – als elke huidige politieke partij.

Dr. mr. Frans Willem Lantink is docent-onderzoeker Politieke Geschiedenis aan de UU en partijraadslid van de VVD

Jan Schippers

Het christelijk sociaal-conservatisme van de SGP

Met uitgangspunten en grondslagen win je geen verkiezingen. Vandaar dat het in de verkiezingscampagne vaker gaat over zorgkosten, EMU en euro, hypotheekrenteaftrek en andere triviale zaken. Niet dat dit onbelangrijke zaken zijn, maar de reikwijdte ervan is wat beperkt. De crux van de zaak is of het fundament wel deugt en voldoende draagkracht biedt. Want daar berust alles op wat politici beweren en nastreven.

De Staatkundig Gereformeerde Partij, opgericht in 1918, zou je heel goed kunnen typeren als een christelijke en sociaal-conservatieve partij. De belangrijkste en leidende waarde voor haar politiek handelen is rechtvaardigheid. Waarom? Omdat de SGP de staat opvat als een rechtsgemeenschap. De overheid behoort bij haar optreden recht te doen aan alle mensen.

Gerechtigheid als basisnorm

Maar wat is rechtvaardig? Hierover lopen de opvattingen natuurlijk uiteen: gelijke kansen, gelijke uitkomsten? Daarnaast is de bron van het recht van cruciaal belang. De moderne of humanistische visie legt de bron van het recht in de mens zelf. Daarop berust het grote geloof vandaag de dag in de idee van zelfbeschikking. Volgens de SGP ligt de bron van het recht niet in de mens zelf. Want wanneer het recht van de mens beschermwaardig zou zijn omwille van de inherente waardigheid van de mens,¹ kom je niet boven het niveau van een cirkelredenering uit. Alle recht is dan op de keper beschouwd een kwestie van subjectiviteit – over smaak valt niet te twisten, toch? In plaats van het uitgangspunt van autonomie verkiest de SGP dat van heteronomie: de bron van het recht ligt in God, de schepper van hemel en aarde, van heel de mensheid. Ieder mens is gewild door God en door Hem in het aanzijn geroepen. Aan ieder mens verleent God fundamentele, onvervreembare rechten.²

Mensbeeld en maatschappijvisie

De SGP ziet de mens niet als een onafhankelijk individu, maar hangt een relationeel mensbeeld aan. Als creatie van God staat ieder mens in relatie met God. En verder met zijn ouders, eventuele broers en zussen, grootouders en andere medemensen. Ieder mens heeft een persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover God en medemensen. Zelfontplooiing en zelfbeschikking van het individu zijn daarom aan grenzen gebonden en kunnen geen doel op zichzelf zijn. Goed leven is leven in vrede met God en medemensen. Door harmonie en samenwerking komt ieder mens zoveel mogelijk tot zijn recht.

In lijn hiermee is de samenleving geen verzameling losse individuen, maar opgebouwd uit gemeenschappen of levenskringen die aan elkaar nevenschikt zijn. Elke

kring heeft haar eigen karakter. Zo is de kring van de staat primair een rechtsgemeenschap; de kring van het gezin een liefdesgemeenschap; die van de kerk een geloofsgemeenschap. Hieruit volgt dat voor de staat de rechtvaardigheid de leidende norm is, voor de kerk het geloof en voor het gezin de liefde. Wie het overheidsbeleid langs de lat van de liefde of het geloof legt, miskent de eigen aard van het overheidsgezag. Ter wille van een zo groot mogelijke maatschappelijke vrijheid, bepleit de SGP terughoudendheid van de overheid: zij moet niet treden in de andere kringen van de samenleving, tenzij er sprake is van inbreuk op de (publieke) rechtsorde.

Het idee van de volkssoevereiniteit – de collectieve pendant van de individuele autonomie – wijst de SGP af. De overheid ontleent haar gezag immers niet aan het volk, maar ontvangt dat van God. Zij gebruikt haar macht ten dienste van burgers en hun gemeenschappen, niet voor haarzelf. Daarbij dient de overheid het recht te respecteren, want zij staat niet boven de wet. Willekeur en verdraaiing van het recht zijn doodzonden. Wegens het risico van machtsmisbruik streeft de SGP naar decentralisatie. Ook vormt het maatschappelijk middenveld van particuliere organisaties een prima buffer tegen een te opdringerige overheid.

Staat, kerk en markt

De SGP wil dat staat en kerk gescheiden instituties zijn. Geen vermenging. Geen hiërarchie. Deze scheiding staat samenwerking niet in de weg. Onze democratische rechtsstaat berust immers op geestelijke grondslagen die zij zelf niet kan realiseren. De overheid heeft de kerk nodig voor de overdracht van waarden en normen en het moreel leidinggeven aan de samenleving. Ook gezinnen dragen hieraan in belangrijke mate bij.

De markt moet volop ruimte krijgen voor een evenwichtige verdeling van goederen en diensten. Maar de overheid dient wel de markt meester te zijn, in die zin dat zij wettelijke en morele kaders stelt. Noden en vragen van mensen zonder koopkracht pakt de markt niet op. Wanneer kwetsbare mensen door marktwerking in de knel raken, dient de overheid daar krachtig tegen op te treden.

Drs. J.A. Schippers is directeur van het wetenschappelijk instituut voor de SGP

Noten

1. Vergelijk de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948.
2. Vergelijk de Amerikaanse Constitutie uit 1776.

Thomas Fossen, Joel Anderson, Will Tiemeijer

De impliciete democratietheorie van kieswijzers

Bij de verkiezingen van 12 september hebben weer recordaantallen mensen kieswijzers geraadpleegd – niet alleen de StemWijzer en Kieskompas, maar ook meer dan negentig andere online ‘Voting Advice Applications’. De volgende analyse van de veronderstellingen van de Stemwijzer en Kieskompas (over burgerschap en democratie) vloeit voort uit een NWO-project dat Joel Anderson samen met Thomas Fossen, Bert van den Brink en Will Tiemeijer (van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) heeft uitgevoerd. Het is geschreven in opdracht van het Rathenau Instituut en verscheen in haar oorspronkelijke vorm in de bundel *Voorgeprogrammeerd: Hoe internet ons leven leidt* (Den Haag: Boom, 2012). Volledige tekst en publicatie-info staan hier: <http://citizencompetence.wp.hum.uu.nl/wijzer-stemmen/>

In de discussies rond kieswijzers wordt de meeste aandacht besteed aan de mogelijke sturing van het electoraat als gevolg van min of meer technische ontwerpkeuzes die de ontwikkelaars van VAA's (*voting advice applications*, red.) maken. Maar stemhulpen kunnen het politieke proces ook beïnvloeden door de normatieve beelden die zij impliciet communiceren over wat ‘goed en verstandig stemmen is’ en wat meer algemeen ‘goed burgerschap’ en ‘democratie’ inhouden.

Kieswijzers zeggen zelf dat ze de aandacht van het publiek vestigen op waar het in de politiek ‘eigenlijk’ om gaat, de *inhoud*, die onderbelicht blijft in een mediacultuur waar meer aandacht uitgaat naar imago's en schandalen dan naar beleidsplannen. Op het eerste oog is dat prima en biedt de stemhulp een nuttig tegenwicht voor de gebrekkige aandacht hiervoor in de media. Toch maken de bouwers van stemwijzers hiermee een keuze die niet vanzelfsprekend maar politiek is, en die ook niet noodzakelijkerwijs tot het beste oordeel leidt. Kort gezegd is de impliciete veronderstelling van VAA's dat ‘verstandig kiezen’ betekent dat men enkel en uitsluitend afgaat op de concrete beleidsvoornemens. Ze verheffen *issue-based voting* tot normatief principe en volgen de logica van de directe democratie.

Dit blijkt uit het feit dat de stellingen doorgaans gaan om concrete beleidsplannen voor de komende jaren. Aan mogelijke spanningen en *trade-offs* tussen alle beleidsplannen wordt nauwelijks aandacht besteed. In wezen zijn de huidige digitale stemhulpen slechts een pakketje referenda over de voornemens van het moment. Ze passen bij een consumentistische houding ten aanzien van politiek. Bij implicatie worden andere stemmotieven, zoals bijvoorbeeld op basis van personen, waarden, levensbeschouwelijke overtuigingen en strategische motieven, genegeerd.

Echter, stemmen op basis van andere overwegingen dan beleidsplannen is niet alleen denkbaar, maar in bepaalde gevallen is het, vanuit de belangen en preferenties

van de kiezer gezien, zelfs rationeel. Ten eerste: de issues waar het om gaat veranderen snel. Wie kan voorzien wat over één of twee jaar de hete hangijzers zullen zijn? De kredietcrisis heeft bijvoorbeeld in korte tijd de politieke agenda volledig omgegooid. Het kan dus *rationeel* zijn als kiezers zich niet te veel laten leiden door de onderwerpen van het moment, maar vooral stemmen op basis van hun algemene principes, overtuigingen, belangen of retrospectieve analyse van het gevoerde beleid, in de verwachting dat de gekozen partij straks bij onvoorziene kwesties de keus zal maken die het beste overeenstemt met wat zij zouden willen.

Stemhulpen veronderstellen een beeld van de goede burger als iemand met stabiele meningen over concrete beleidsplannen. Ze gaan ervan uit dat kiezers duidelijke politieke voorkeuren hebben en dat het probleem hem vooral schuilt in de transformatie van die – reeds uitgekristalliseerde – meningen naar de partij die daarmee het beste *matcht*. De kiezer wordt voorgesteld als een vat vol uitgekristalliseerde meningen. Weliswaar bieden beide stemhulpen de mogelijkheid om geen mening te geven of een vraag over te slaan, maar toch wordt ervan uitgegaan dat mensen tenminste over de meeste issues een afgeronde mening hebben, en dat ze op die mening kunnen varen, dat die kwalitatief in orde is. Goede kans dat voor nogal wat gebruikers de presentatie van de stelling de eerste keer is dat ze worden geconfronteerd met het onderwerp in kwestie, en wellicht voor het eerst zichzelf de vraag stellen wat ze hiervan eigenlijk vinden. Onderzoek naar ‘nonattitudes’ ondersteunt de indruk dat mensen over veel onderwerpen nog geen uitgekristalliseerde en afgeronde meningen hebben.¹

Sterker nog, het is de vraag of ze die zouden *moeten* hebben: in een representatieve democratie is het immers vooral de taak van vertegenwoordigers om, met dossierkennis en na debat, een mening te hebben over concrete beleidsvoorstellen. In bepaalde opvattingen van democra-

tische representatie dienen volksvertegenwoordigers zich hierbij vooral te gedragen als gedelegeerde, maar in andere opvattingen eerder als gemandateerde.² Zoals gezegd hebben VAA's hier weinig te bieden; integendeel, de impliciete boodschap is dat dit geen relevante overwegingen zijn en dat goede burgers de stemhulp volgen bij het maken van een keuze die past bij hun beleidsvoorkeuren.

Maar ook wanneer we uitgaan van een model van de volksvertegenwoordiger als gedelegeerde, blijft het probleem van de niet-uitgekristalliseerde meningen bestaan. De huidige stemhulpen bieden weinig aanknopingspunten voor de transformatie van initiële gevoelens en eerste indrukken ten aanzien van issues tot doordachte, uitgekristalliseerde en stabiele opinies. Het probleem waarvoor VAA's als oplossing gepresenteerd worden, is dat kiezers gebrek hebben aan accurate kennis over de standpunten van politieke partijen op actuele vraagstukken. Dat veronderstelt dat het probleem niet ligt bij de kwaliteit van hun meningsvorming over deze vraagstukken. Uitzondering hierop vormt de recente keuze van StemWijzer om de gebruiker al bij het aanbieden van de stellingen de mogelijkheid te geven de overwegingen van partijen in te zien. Maar dan nog wordt door zowel StemWijzer als Kieskompas het bepalen van je keuze *geframed* als het shoppen voor een partij die past bij de beleidsdoelen waar je (zo wordt verondersteld) bij voorbaat al goede redenen voor had. Daarmee wordt een beeld van politiek uitgedragen waarin de beoordeling van de kwaliteit van redenen naar de achtergrond verdwijnt.

Aan de StemWijzer en Kieskompas ligt in feite een specifieke en omstreden democratietheorie ten grondslag, namelijk die van de ‘social choice’-benadering.³ Rousseau's idee dat democratie draait om de expressie van de ‘algemene wil’ van het volk – het centrale idee in veel vormen van democratietheorie – wordt in deze benadering op een specifieke manier geïnterpreteerd: collectieve beslissingen behoren, voor zover mogelijk, een aggregaat te zijn van individuele voorkeuren. Democratie is hier enkel instrumenteel van waarde, een middel om beleidsvoorkeuren te realiseren. Daarbij worden de ‘gegeven’ prefe-

renties, de voorkeuren die mensen nu eenmaal hebben, als leidend beschouwd. Hiertegenover vallen andere beelden van politiek te stellen, bijvoorbeeld dat van de deliberatieve democratietheorie.⁴ Hierin is het doel niet zozeer om gegeven voorkeuren te aggregeren, maar die voorkeuren door middel van debat en democratische procedures te rationaliseren: de algemene wil is hier geen aggregaat, maar de uitkomst van overleg dat idealiter tot overeenstemming leidt.

Natuurlijk is ook dit deliberatief-democratische ideaal omstreden. Ons punt is dat de huidige stemhulpen op betwistbare aannames berusten en die impliciet met hun stemadvies aan de gebruiker communiceren. De makers van VAA's zouden er goed aan doen om zo transparant mogelijk te zijn over de grenzen van hun neutraliteit. Natuurlijk claimen ze nergens dat het doen van een stemtest andere vormen van informatievoorziening overbodig maakt, zoals het lezen van de krant of volgen van debatten. Maar gezien de vele vormen van sturing die wij hebben gedocumenteerd, zouden VAA-bouwers zich niet moeten beperken tot enkel de disclaimer dat “wij geen stemadvies geven.” Willen ze de reputatie van dit exportproduct op peil houden, dan dient de verpakking doorzichtig te zijn en de inhoudsopgave (en informatie over mogelijke bijwerkingen) helder en compleet te zijn. Willen ze een rol spelen in een democratisch proces dat pluralistisch, open en betrouwbaar is, dan zullen ze nog meer hun best moeten doen om expliciet te zijn over de ontwerpkeuzen die zij maken.

Noten

1. Will Tiemeijer, *Wat 93,7 procent van de Nederlanders moet weten over opiniepeilingen* (Amsterdam: Aksant, 2008).
2. Hanna Pitkin, *The Concept of Representation* (Berkeley: University of California Press, 1967).
3. Kenneth Arrow, *Social Choice and Individual Values* (New Haven: Yale University Press, 1963).
4. zie Habermas, *Three Normative Models of Democracy* (Cambridge, MA: MIT Press, 1998).

The image shows a screenshot of a voting application interface. On the left, there is a scale for 'Positie per stelling' (Position per statement) ranging from 'helemaal niet mee eens' (completely not agree) on the left to 'helemaal mee eens' (completely agree) on the right, with intermediate options: 'niet mee eens', 'neutraal', and 'mee eens'. Above the scale, several political parties are listed with their logos: SP., PVV, D66, 50PLUS, CU, D66, CDA, and PvdA. On the right side, there is a section titled 'Positie per stelling' with a dropdown menu set to 'Zorg' (Healthcare). Below this, there are three radio button options:

- Patiënten moeten gaan betalen voor iedere dag dat zij in het ziekenhuis liggen
- Het eigen risico moet worden verhoogd om de gezondheidszorg betaalbaar te houden
- Alle volwassenen zijn automatisch orgaandonor, tenzij zij expliciet hebben aangegeven dat niet te willen

Sjaak Koenis

Democratie bijt in haar eigen staart

Het lijkt alsof het populisme bij de laatste verkiezingen aan populariteit heeft ingeboet. Toch blijft het verschijnsel interessant. Sommigen zien het populisme als de vijand van de democratie, maar in dit tweeluik komen twee filosofen aan het woord die het populisme een complexere rol toedichten. In dit eerste deel vertelt Sjaak Koenis, bijzonder hoogleraar Sociale Filosofie aan de Universiteit Maastricht, waarom democratiën vatbaar zijn voor populisme en waarom dat niet per se een probleem is.

Hoe ingewikkeld de relatie tussen democratie en populisme is blijkt uit de bondige stelling van de politiek filosoof Margaret Canovan dat populisme “an appeal to the people against the establishment” is. Populisme heeft in veel gevallen (maar niet altijd) democratische geboortepapieren, zoals blijkt uit de Nederlandse geschiedenis. Henk te Velde heeft laten zien dat er op zijn minst drie perioden in de geschiedenis van de Nederlandse politiek geweest waarin populistten een belangrijke-ik zou zeggen: vernieuwende-rol hebben gespeeld. In de tijd van de patriotten (1780-1800) bracht de edelman Joan Derk van der Capellen tot den Pol de Nederlanders in stelling tegen de toenmalige regentenoligarchie. In de tweede helft van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw werd de gevestigde politiek opgeschud en in de loop van de tijd ook drastisch gewijzigd door de strijd van de antirevolutionairen, socialisten en fascistten. In de periode na 1990 onderscheidt te Velde een derde populistische periode waar wij nog middenin zitten: Pim Fortuyn, Rita Verdonk, Geert Wilders en mogelijk ook Jan Marijnissen. Er zijn tekenen dat de aantrekkingskracht van het populisme nu weer (even) tanende is.

Wat in alle gevallen opvalt is dat de bewegingen hun kracht en invloed vooral ontleen aan het gesloten karakter van de heersende politiek, men zou kunnen zeggen aan het ondemocratische karakter van de heersende politieke elite. Zo beschouwd vormt het populisme in de ogen van de burgers die dit populisme steunden een democratische correctie op de politiek van de heersende elite. Ik geloof dat, met uitzondering van de bovengenoemde fascistten, deze populistische bewegingen door de meeste commentatoren niet buiten de democratische orde geplaatst worden. De pogingen om dit via het recht met Wilders te doen zijn (terecht) zonder succes gebleven. Ook pogingen om Wilders in het kamp van de fascistten te plaatsen (denk aan Rob Riemen) zijn misplaatst: Robin te Slaa laat op overtuigende wijze zien dat zijn conservatieve rechts-nationalisme niet verward

moet worden met de revolutionaire opvattingen van de fascistten uit de jaren dertig.

Uit dit korte overzicht blijkt dat populisme bovenal een strijdbegrip is dat gebruikt wordt om populistische bewegingen in diskrediet te brengen; geen enkele als zodanig aangeduide ‘populist’ zal het populisme als een geuzenterm verdedigen. Het zijn altijd de anderen die bewegingen en partijen met een term als populisme in diskrediet willen brengen. Dit wil niet zeggen dat er geen algemene uitspraken mogelijk zijn over populisme. De meeste onderzoekers zijn het erover eens dat het populisme, of beter: de populistische stijl (omdat ‘het’ populisme geen eenduidige ideologische kern bevat), drie kenmerken bevat. Zoals we al hebben gezien voeren populistten in de eerste plaats strijd tegen wat zij zien als de heersende elite. Deze elite wordt met allerlei termen aangeduid, variërend van regenten tot de kaasstolp, de ‘Haagse’ of ‘Brusselse’ bureaucratie of de Linkse Kerk. In deze strijd tegen het establishment functioneert ‘het volk’ als contrastmiddel: het probleem van de heersende elite is vooral dat ze te ver afstaan van het volk, dat ze de belangen van het volk uit het oog hebben verloren.

“Bij zowel Fortuyn als Wilders ging/gaat het dan vooral om de moslims, terwijl bij Wilders de laatste tijd de Grieken de rol van de gebeten hond hebben overgenomen.”

Niet alleen wordt een kloof tussen de gevestigde politiek en het volk geponeerd, het tweede kenmerk van het populisme is dat men meent dat deze kloof opgeheven kan worden. Hier stuiten we op een probleem: in een complexe samenleving is de politiek altijd bemiddeld: tussen droom en daad en tussen idee en uitvoering staan instituties en gewoontes die niet zo gemakkelijk veranderd kunnen worden. Voor populistten betekent dit

dat er altijd een spanning zal bestaan tussen retoriek en daadwerkelijk participeren in de politiek. De oplossing van de problemen begint bij de populistten en blijft ook vaak steken in een verbale aanval op de gevestigde politiek. Toen Wilders besloot om het eerste kabinet Rutte te gedogen, meende hij een ideale tussenpositie tussen buitenstaan en meedoen te hebben gevonden, maar dit voorjaar zag hij zich blijkbaar toch gedwongen uit zijn gedoogrol te stappen omdat deze tussenpositie onwerkbaar bleek.

Het derde element van de populistische stijl betreft het karakter van ‘het volk’. Het gaat om een geïdealiseerd beeld van ‘het volk’. Paul Taggart noemt dit het geloof in het hartland: een ideale gemeenschap die van alle kanten wordt bedreigd. Populistten plaatsen niet alleen het politieke establishment tegenover het volk, maar ook het ‘echte’ volk dat bij het hartland hoort tegenover groepen die daar niet bij horen. Bij zowel Fortuyn als Wilders ging/gaat het dan vooral om de moslims, terwijl bij Wilders de laatste tijd de Grieken de rol van de gebeten hond hebben overgenomen. Nu wordt in elke democratieopvatting het volk geïdealiseerd, ook daar heeft Canovan op gewezen. Ditmaal betreft het echter geen idealisering die op de toekomst gericht is, zoals we bij andere partijen zien die over het volk spreken in termen van (te realiseren) individuele vrijheid en sociale gelijkheid en die daarbij vooral een beroep op de constitutie doen om het volk tot een waar volk te maken. Nee, het gaat bij deze populistten om een ahistorische, vanuit het verleden opgeladen idee van een volk dat cultureel (niet per se etnisch) homogeen is en dat ‘belaagd’ wordt door processen van immigratie, mondialisering en europeanisering. Als migranten die de gevolgen van de mondialisering ‘thuisbrengen’ en door hun vreemde gewoonten en religie afsteken tegen ‘de gewone mensen’, tegen ‘Henk en Ingrid’, vormen moslims een ideaal contrastmiddel. En, als gezegd, het lijkt erop dat Wilders de laatste tijd de koers verlegt heeft naar kritiek op Europa: nu is het ‘hartland’ van Nederland zelf dat door de ‘knoflooklanden’ in het algemeen en Griekenland in het bijzonder wordt bedreigd.

Maar er is nog een oorzaak waarom juist democratische samenlevingen vatbaar zijn voor populisme. Dan gaat het niet om het gesloten karakter van het establishment en het feit dat in het idee van democratie verzet tegen de heersende elite in feite al is ingebouwd. De oorzaak waar meestal minder aandacht aan wordt besteed, vloeit niet voort uit het falen maar uit het succes van de democratie. In de mate waarin democratische verhoudingen doorzetten en oude hiërarchische verhoudingen worden doorbroken, zullen burgers onderling sterkere concurrentie van elkaar ervaren, en zal meer ruimte ontstaan voor ressentiment, vooral bij diegenen die in democratische verhoudingen aan het kortste eind trekken. Dit inzicht is al bij Alexis de Tocqueville te vinden, in zijn studie over de democratie in Amerika:

Men moet beseffen dat democratische instellingen het gevoel van afgunst in het menselijk hart tot zeer grote ontwikkeling brengen. Dat is niet zo omdat zij aan eenieder de middelen bieden om anderen te evenaren, maar omdat deze middelen voortdurend tekortschieten. Democratische instellingen wekken de hartstocht voor gelijkheid op en wakkeren die aan, zonder hem ooit volledig te kunnen bevredigen.

Deze “concurrentie van allen tegen allen” (Tocqueville) wordt door de toenemende nadruk op meritocratie in de huidige kennissamenleving alleen maar heftiger. In plaats van de oude religieuze of ideologische tegenstellingen ontstaan nieuwe breuklijnen waarin kennis en opleiding van beslissend belang worden, en waarin de lagere klassen en opgeleiden ook de steun van de oude zuilen steeds meer moeten ontberen. Ook de nieuwe media versterken de onderlinge concurrentie van allen tegen allen. Ze versterken niet alleen de emancipatie en mondigheid van individuen, maar zijn tegelijk ook een nieuwe bron van boosheid en afgunst, waar met name populistten garen bij spinnen.

Kortom, het is te simpel om te stellen dat populisme slecht is voor de democratie. Eigenlijk hebben zowel democratie als populisme een janusgezicht. Een gezicht toont democratie als een bron van gelijkheid en vrijheid, van emancipatie en bevrijding. Het andere gezicht toont democratie als bron van woede en afgunst, kortom van ressentiment. Diezelfde dubbelzinnigheid zit ook in het populisme: populistische bewegingen kunnen een motor van democratisering zijn als ze een kopschuwe en in zichzelf gekeerde elite wijzen op het bestaan van het volk; maar diezelfde populistten kunnen ook het bestaande ressentiment uitbaten en vergroten. Dat ze daarbij een geïdealiseerd beeld van ‘het volk’ gebruiken is daarbij niet het probleem. Sinds Rousseau doet iedereen dat als het over democratie gaat. Moeilijker te verteren wordt het als ze sommige groepen van burgers uitsluiten met de claim dat zij weten wie het ‘echte’ volk is.

Noten

1. Sjaak Koenis, “Populisme en het verlangen naar gemeenschap,” *Christen Democratische Verkenningen* 31 (2011), 78-86. (Ik heb hier een paar passages uit gebruikt.)
2. Sjaak Koenis, *De democratisering van het ressentiment; emancipatie en onbehagen in de Nederlandse politiek*. Oratie februari 2012 Universiteit Maastricht.
3. Margaret Canovan, “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy,” *Political Studies* 47 (1999), 2-16.
4. Paul Taggart (2004), “Populism and Representative Politics in Contemporary Europe,” *Journal of Political Ideologies* 9 (2004), 269-288.
5. Henk te Velde, *Van regentenmentaliteit tot populisme* (Amsterdam: Bert Bakker, 2010).
6. Robin te Slaa, *Is Wilders een fascist?* (Amsterdam: Boom, 2012).

Tim Houwen

Januskop van het populisme

Tim Houwen is als promovendus verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij doet onderzoek naar het populisme als een crisisverschijnsel van de liberale democratie. In dit tweede deel van het tweeluik legt hij uit welke structurele dilemma's de achtergrond vormen van het populisme en waarom dit verschijnsel een januskop heeft.

Ruim tien jaar geleden werd er in Nederland nog nauwelijks gesproken over populisme. De electorale doorbraak van de Lijst Pim Fortuyn in 2002 bracht hier verandering in. Sindsdien lijkt het woord niet weg te denken uit het publieke debat. Enerzijds is populisme een effectief scheldwoord dat door zelfverklaarde democraten wordt gebruikt om bepaalde politici of politieke partijen die al te gemakkelijk uit zijn op politiek succes te diskwalificeren. Motto: populisten, dat zijn de anderen. Anderzijds geven sommige politici zoals Rita Verdonk, voormalig politiek leider van Trots Op Nederland, of Ronald Sörensens van Leefbaar Rotterdam, juist een positieve draai aan de betekenis van het woord en gebruiken de term als een geuzennaam. Een politicus in een democratie, zo merkte Verdonk ooit op, behoort zich juist veel gelegen te laten liggen aan de wensen van het volk.¹ Populisme is een polemisch begrip dat een politieke tegenstelling creëert tussen 'goede' en 'slechte' democraten

De polemische inzet van het label 'populisme' betreft dus niet een begrippelijk spel maar is een politieke zaak.

Populisme is echter niet louter een politiek label dat polemisch kan worden ingezet, maar ook een politiek verschijnsel dat pas onder een specifieke historische constellatie van voorwaarden kon opkomen. De term 'populisme' doet immers pas zijn intrede aan het einde van de negentiende eeuw in de Verenigde Staten, onder de condities van representatieve democratie. Populisme was de benaming voor de Amerikaanse 'People's Party', een volksbeweging die een einde wilde maken aan de dominantie van een kleine, machtige klasse van bankiers, industriëlen en politici (Democraten en Republikeinen).² Thans wordt de term in de wetenschap gebruikt voor een opvatting over democratische politiek die bij partijen in het hele politieke spectrum kan voorkomen. Een combinatie van drie belangrijke kenmerken van populistische partijen. In de eerste plaats beroept de democratieopvatting die aan het populisme ten grondslag ligt, zich op een algemene volkswil. Die algemene volkswil is één en ondeelbaar en wordt door populistengereïdentificeerd met een geïdealiseerde versie van het 'echte' volk. Omdat de volkswil één en ondeelbaar is, ontkent het populisme de legitimiteit van verdeeldheid

binnen het volk en heeft het de neiging om de bron van conflict buiten de samenleving te plaatsen.

In de tweede plaats wordt het volk of de *dèmos* voorgesteld als een deugdzaame, collectieve entiteit.³ De wijsheid en deugdzaamheid die bij het volk wordt gelegd, wordt scherp afgebakend van politici die het contact met de samenleving verloren zijn. Het populisme suggereert op die manier dat er een probleem is met representatie: politieke vertegenwoordigers luisteren niet naar het volk, maar representeren vooral hun eigenbelang of het belang van een bepaalde minderheid. Tegenover deze 'ondemocratische' gang van zaken stelt het populisme dat een democratie pas echt democratisch is als de vertegenwoordigers en het volk één zijn.

"Populisme is een spiegel voor de democratie die tot een herbezinning bij het politieke establishment en tot vernieuwingen in het politieke bestel kan leiden."

Het populisme stelt in de derde plaats de democratie voor als een directe relatie tussen de wil van het volk en politiek bindende beslissingen. Aangezien populistten het volk beschouwen als de directe oorsprong en eigenaar van politieke macht, moet de regeringsmacht slechts uitvoering geven aan de volkswil. Wie een andere belangenoverweging voorstelt, vertegenwoordigt volgens deze ijzeren logica niet het volk, maar de eigenbelangen van een politieke kaste. Met hun beroep op de volkswil onderbouwen populistten hun politieke claims als legitieme claims. De verwijzing naar het volksgezag gebeurt op drie mogelijke manieren. Populisten als Wilders, Le Pen (Frankrijk) of Orbán (Hongarije) verwoorden niet wat bij het volk speelt, maar zeggen de wil van het volk te kennen. Zij beroepen zich erop 'inzicht' te hebben in de wil van het volk. Populisten in de Verenigde Staten en Latijns Amerika proberen veelal de volksmassa te mobiliseren om zo hun claims kracht bij

te zetten.⁴ Dergelijke populistische volksbewegingen zijn grotendeels afwezig in hedendaagse Europese democratieën. Ten slotte claimen populistische politici vaak voorstander te zijn van vormen van directe democratie. Populisten die zeggen de wil van het volk te kennen zullen evenwel niet altijd principiële voorstander zijn voor vormen van directe democratie, maar veeleer een instrumentele houding aannemen. Een populist in oppositie zal wellicht aandringen op een referendum over beleidskwesties waar de positie van de regering niet op brede steun van de bevolking kan rekenen, maar een populist aan de macht is niet per definitie een pleitbezorger voor vormen van directe democratie zoals referenda.

De opkomst van populistische leiders in heel Europa heeft de discussie over populisme en democratie op scherp gezet. In het publieke debat is het oordeel doorgaans negatief en wordt populisme als aberratie van het democratisch bestel, als teken van crisis gezien. Naast dit oordeel bestaat er een stroming in de academische literatuur die populisme als een structureel begeleidingsverschijnsel van de democratie ziet.⁵ Uiteindelijk is de representatieve democratie principieel gebaseerd op een aantal dilemma's waarvoor geen perfecte oplossing denkbaar is. De hoeksteen van democratie is het principe van volkssoevereiniteit, maar soevereiniteit mag niet met regeren verward worden. De volksmacht kan zich alleen uiten via de indirecte weg van de representatie: de noodzaak om het gezag te delegeren naar een politieke elite die via verkiezingen wordt geselecteerd. De democratie heeft de belofte in zich van een volledige representatie, maar kan dat nooit waarmaken. Representatie van het volk is immers niet een weerspiegeling van een reeds gegeven identiteit van het volk, maar geeft de belangen en waarden van het volk op een bepaalde manier vorm. Representatie heeft een performatieve dimensie en introduceert een verschil tussen het principe van volkssoevereiniteit en de afbeelding van het volk in de politieke praktijk. Democratie staat bovendien voor het ideaal van zelfbestuur door het volk, terwijl de praktijk voor de overgrote meerderheid van het electoraat is dat ze zich aan regels moeten houden die door andere zijn opgesteld.

Niet minder als verklaring voor de onvrede van kiezers (en ook van vele afgevaardigden) is de bureaucratiesering van de politiek. Veel politieke vraagstukken zijn dermate complex geworden in de afgelopen decennia dat een groot deel van de besluitvorming plaatsvindt in nationale of supranationale bureaucratistische organisaties en netwerken van bestuurlijke experts en deskundigen op het betreffende beleidsterrein. De gevoelde bureaucratiesering van de politiek wordt nog eens versterkt doordat de overheidsbureaucratie de afgelopen decennia deels is verzelfstandigd, waardoor het bewindsliden aan middelen ontbreekt het feitelijke functioneren van die organisaties effectief te controleren en te beïnvloeden.

Deze structurele dilemma's en ontwikkelingen

vormen de achtergrond van het ambigue verschijnsel 'populisme'. Enerzijds signaleert populisme vergeten belangen, houdt het een 'ontwortelde' elite bij de les en herinnert het de democratie aan haar fundamentele maar niet te realiseren pretentie, namelijk dat alle burgers meebeslissen over de gang van zaken in de maatschappij. Populisme is een spiegel voor de democratie die tot een herbezinning bij het politieke establishment en tot vernieuwingen in het politieke bestel kan leiden. Anderzijds zoekt het populisme de oplossing in de principieel uniforme wil van het volk en stelt deze volkswil absoluut. Populisten claimen dat er een zuiver en transparant beeld van het volk ten grondslag ligt aan de uitoefening van politieke macht en sluiten daarbij alles uit wat vreemd is aan het 'gewone volk'. Tegelijkertijd suggereert het principe van de ene volkswil dat deliberatie en belangenafweging in wezen irrelevant of zelfs verdacht zijn. In extremis maakt 'government for the people' 'government by the people' overbodig. Door de volkswil tot enige maatstaf voor goede politiek te maken, beschouwen populistten tenslotte de representatieve democratie als middel en niet als doel of groot goed. Een dergelijke instrumentele houding kan de normatieve principes die ten grondslag liggen aan democratische en rechtstatelijke instellingen uithollen. Legitimatie van politieke macht wordt dan uiteindelijk een lege huls.⁶ Populisme is, kortom, een januskop die twee gezichten heeft die elkaar moeizaam verdragen.

Noten

1. Duk, W. en L. Sleutjes, "Populist? Ik vind het een geuzennaam. Interview met Rita Verdonk," *Dagblad van het Noorden*, 27 maart 2008.
2. Taggart, P., *Populism*, (Buckingham: Open UP, 2000), 29.
3. Albertazzi, D. en D. McDonell, "Introduction: The Sceptre and the Spectre," *Twenty-first Century Populism*, red. Daniel Albertazzi en Duncan McDonell (New York: Palgrave Macmillan, 2007), 6.
4. Jansen, R., "Populist Mobilization: A New Theoretical Approach," *Sociological Theory*, 29:2 (2011), 83.
5. Canovan, M., "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy," *Political Studies* 47 (1999), 9-14.
6. Schmitt, C., *Legalität und Legitimität* (Berlin: Duncker & Humblot, 1988), 96-97.

Ruerd Ruben

Toekomst van internationale samenwerking

Het kabinet is voornemens 1 miljard euro gaan bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking. Maar is het verstandig om hierop te bezuinigen omdat het met de economie van Nederland niet goed gaat? Hoeveel nut heeft het geld dat Nederland in ontwikkelingslanden stopt eigenlijk? Wij vroegen Prof. dr. Ruerd Ruben wat het belang is van ontwikkelingssamenwerking. Prof. dr. Ruerd Ruben is hoogleraar Effectiviteit van de Hulp aan het Centre for International Development Issues (CIDIN) van de Radboud Universiteit Nijmegen en Directeur Inspectie Ontwikkelingssamenwerking & Beleidsevaluatie (IOB) op het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Waar staan we?

Tien jaar geleden hebben de wereldleiders met elkaar afgesproken om een aantal belangrijke Millenniumdoelen op het gebied van armoedebestrijding in 2015 te bereiken. Deze brede consensus heeft de basis gelegd voor wereldwijde inspanningen op het gebied van de bestrijding van honger en ondervoeding, de verbetering van de deelname aan primair onderwijs, de vermindering van moeder- en zuigelingensterfte en de beschikbaarheid van schoon drinkwater en sanitaire voorzieningen. Gezien de bereikte vooruitgang is er zeker geen reden om sceptisch te zijn over de resultaten van internationale samenwerking op deze terreinen. De armoede is afgenomen van 1,9 miljard mensen in 1981 naar 900 miljoen in 2010 (ondanks een bevolkingsgroei van 50% in deze periode) en zal naar verwachting verder dalen tot 600 miljoen in 2015. Door een hoog tempo van economische groei heeft de afgelopen jaren een aantal (waaronder enkele zeer grote) ontwikkelingslanden de midden-inkomensstatus bereikt. Naar verwachting zal het aantal lage-inkomenslanden tot 2025 dalen tot circa 16-20, vrijwel allemaal fragiele staten in sub-Sahara Afrika.

Nieuwe uitdagingen?

De wereld waarin internationale samenwerking wordt vormgegeven is de laatste jaren aan grote veranderingen

onderhevig. Traditionele ontwikkelingshulp heeft aan belang sterk ingeboet en vertegenwoordigt nog maar 10% van de internationale geldstromen naar ontwikkelingslanden; directe investeringen van bedrijven en overboekingen van migranten zijn belangrijker geworden. Alleen in de lage-inkomenslanden is de ontwikkelingshulp nog bijna 50% van de geldstroom, maar ook daar worden de programma's voor beter onderwijs en gezondheidszorg voornamelijk gefinancierd uit bijdragen van de deelnemers (bijvoorbeeld ouders die schoolboeken en uniformen betalen) en van de lokale overheid (die de salarissen van schoolmeesters betaalt). In Afrika dragen alle donoren gezamenlijk niet meer dan 5% van de kosten van het primaire onderwijs en circa 12% van de kosten van de basisgezondheidszorg.

De internationale gemeenschap staat echter ook voor een aantal grote nieuwe uitdagingen. De belangrijkste daarvan zijn de dreigende internationale klimaatcrisis, de toegenomen risico's van internationale verspreiding van infectieziekten, en de grote mate van onveiligheid in fragiele staten. De investeringen die gemoeid zijn met deze aandachtsgebieden zullen de komende jaren sterk oplopen. Naar schatting bedragen de kosten voor het bereiken van de klimaatdoelstellingen voor de periode 2010-2050 circa US\$ 70-100 miljard per jaar. Schattingen van de kosten voor het

handhaven van de biodiversiteit belopen US\$ 20-30 miljard per jaar. Voor de bestrijding van wereldwijde infectieziekten is voor de periode 2011-2020 een jaarlijkse financieringsbehoefte geschat van US\$ 50 miljard voor HIV/Aids, US\$ 5,9 miljard voor malaria en US\$ 5,6 miljard voor TBC. Daarnaast worden bijdragen gevraagd aan vredesoperaties (waar de Nederlandse 3D strategie met het drieluik van 'Defence, Development & Diplomacy' ingang heeft gevonden) en aan mondiale voedselzekerheid (en het versterken van de prijsstabiliteit). Op termijn zal daardoor de Nederlandse bijdrage aan het oplossen van deze grensoverschrijdende vraagstukken (ook wel genoemd 'Globale Publieke Goederen') in omvang de huidige ontwikkelingssamenwerking ruim kunnen overtreffen.

Internationaal krachtenveld

Ook in politiek opzicht zijn de internationale verhoudingen sterk in beweging. Er zijn vele nieuwe spelers actief in de internationale samenwerking, variërend van grote private fondsen (Bill & Melinda Gates Foundation) tot een veelheid aan kleine particuliere initiatieven (KPIs). Ook de opkomende economieën in het Zuiden (China, Brazilië, Zuid-Afrika) besteden veel aandacht aan relaties met Afrikaanse lage-inkomenslanden, zowel met de uitbreiding van handelsrelaties als door het verrichten van directe investeringen. Het primaat van de traditionele donorlanden is daarmee voorgoed doorbroken en het-soms moeizame-zoeken naar nieuwe vormen van samenwerking met niet-traditionele donoren is begonnen. Ook veel internationale instellingen en multilaterale organisaties hebben aan belang en draagvlak ingeboet, waardoor er steeds vaker ad-hoc coalities en allianties worden gevormd. De positie van Nederland in deze multipolaire wereld wordt steeds meer afhankelijk van effectieve diplomatie en netwerken.

"Internationale samenwerking langs de verschillende sporen van (1) Armoedebestrijding, (2) Internationale Publieke Goederen en (3) Economische Samenwerking kan alleen op een politiek en maatschappelijk draagvlak rekenen als het effectief gebeurt en er duurzame resultaten worden geboekt."

Daarbij komt dat economische samenwerking met ontwikkelingslanden steeds meer van belang wordt. De groeiende middenklasse in veel ontwikkelingslan-

den is een belangrijkere potentiële afzetmarkt voor het Nederlands bedrijfsleven. Een bedrijf als Unilever realiseert circa 56% van zijn omzet in opkomende markten. Ook voor de zekerstelling van de grondstofvoorziening in een tijd van toenemende schaarste zijn relaties met het Zuiden van vitaal belang. Dat geldt in het bijzonder voor de Nederlandse handel die nogal eenzijdig op de EU is georiënteerd: het handels tekort met niet-EU landen bedraagt bijna 20%. Er kan meer worden ingespeeld op de mogelijkheden die snel groeiende markten in Afrika, Azië en Latijns Amerika bieden.

Tenslotte is voor een relatief klein land met zo'n open economie als Nederland het opbouwen en onderhouden van een sterke internationale reputatie van levensbelang. Onze grote inzet op de terreinen van ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten wordt breed gewaardeerd en leidt daarmee ook tot belangrijke economische en politieke relaties. De daarmee opgebouwde reputatie kan Nederland weer van dienst zijn in breder internationale verband. Voor het ten uitvoer brengen van de hulp wordt veel Nederlandse expertise ingezet bij circa 40% van de lopende hulpprogramma's. Voor landen als Duitsland en Engeland is berekend dat hulp met partnerlanden kan leiden tot 120-140% groei in de handelsrelaties. Er bestaat daarnaast een groeiend besef dat Nederland vooral aandacht moet geven aan coherent beleid, door de inzet op de thema's van handel, belastingen, migratie en klimaat goed op elkaar af te stemmen.

Effectiviteit en Duurzaamheid

Internationale samenwerking langs de verschillende sporen van (1) Armoedebestrijding, (2) Internationale Publieke Goederen en (3) Economische Samenwerking kan alleen op een politiek en maatschappelijk draagvlak rekenen als het effectief gebeurt en er duurzame resultaten worden geboekt. In de praktijk betekent dit een inzet op korte ketens (dat wil zeggen fondsen die dichtbij de vraagkant in het Zuiden staan), meerjarige afspraken met een voorspelbare inzet van middelen (grotere effectiviteit vraag niet om méér hulp, maar om meer voorspelbaarheid van de hulp) en een effectief gebruik van de in Nederland aanwezige kennis en expertise (wellicht te bundelen in een zelfstandige organisatie zoals NL Aid).

In het instrumentarium voor internationale samenwerking zijn ook nog wel de nodige verbeterlagen te maken. Belangrijk daarbij zijn het verminderen van de fragmentatie en rigiditeiten in het bestaande hulp-instrumentarium (minder verschillende loketten) en het meer systematisch gebruikmaken van resultaatgerichte financieringsvormen waarbij de betaling pas achteraf plaatsvindt op basis van de bereikte resultaten ('payment on delivery'). Andere manieren van internationale samenwerking bieden daarmee weer een groot aantal nieuwe uitdagingen.

Kees Buijs

Haren, Project X en de journalistiek

De verantwoordelijkheid van een ongeregeld zootje

Wat begon met een verkeerde muisklik van Merthe op een Facebook-uitnodiging voor haar verjaardagsfeestje liep eind september uit op een veldslag in het Groningse villadorp Haren. Waren sociale media medeverantwoordelijk voor deze escalatie, of ook de reguliere journalistiek? Kees Buijs is socioloog, praktiserend journalist en als docent verbonden aan de masteropleiding Journalistiek van de Radboud Universiteit Nijmegen en boog zich over deze vragen.

De journalistiek is een zelfregulerend praktijkveld. Media functioneren en gedijen in vrijheid. Het vak kent wel algemene richtlijnen voor integer gedrag, maar niemand is eraan gebonden. Bovendien mag iedereen zich journalist noemen. Het vak telt hoogopgeleide, ervaren professionals naast bijklussende amateurs, en alle variëteiten ertussen. De journalistiek mag gevoelig een ongeregeld zootje heten.¹

Zo karakteriseerde journalist en uitgever Hendrik Jan Schoo in een essay uit 2006 de Nederlandse journalistiek. En inderdaad, de journalistiek vormt geen gereguleerde, gereguleerde beroepsgroep die desnoods met tuchtmaatregelen optreedt tegen ontsporingen en uitglijdende in eigen kring, en wil dat ook niet worden. Maar vijf jaar na Schoos overlijden heeft zich in de publieke ruimte een nieuw ongeregeld zootje genesteld, met een luidruchtigheid en explosiviteit die de vermaledijde reguliere journalistiek doen ogen als een gezelschap gedisciplineerde Brave Hendriken.

De aanloop naar 'Haren' werd een mediahype volgens een patroon dat zich vaker voordoet. Socioloog Peter Vasterman typeert het verschijnsel als 'een mediabrede, snel piekende nieuwsgolf die één gebeurtenis als startpunt heeft, en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen bij de nieuwsproductie'.² De snelle escalatie van de berichtenstroom bij een mediahype is eerder een gevolg van de nieuwsmakende dan van de verslaggevende activiteit van de media, en ook eerder een gevolg van het loswoelen van maatschappelijke reacties door de massale media-aandacht dan van het registreren van maatschappelijke ontwikkelingen die ook zouden plaatsvinden zonder

nieuwsgolf. Aldus Vasterman, die de mediahype in een eerdere publicatie kernachtig omschreef als 'nieuws maken door de opwinding te verslaan'.³

Het verschil tussen nieuws maken en nieuws verslaan is nooit erg duidelijk. Al het nieuws wordt immers gemaakt, erkent Vasterman. Er is nog een oorzaak van de onduidelijkheid. De legendarische uitspraak 'we don't make the news, we report it' van CBS-directeur Paley in de jaren vijftig⁴ gaat in de journalistiek allang niet meer op – als die ooit al opging. Gewoonlijk bestaat de berichtgeving in de reguliere nieuwsmidia over spraakmakende onderwerpen uit een mix van eigen nieuwsgaring, verslaggeving van feiten en gebeurtenissen, duiding en context, interviews en opiniëring. Zeker voor de journalistieke praktijk is het analytische onderscheid tussen 'gemaakt' nieuws en verslaggeving nauwelijks relevant.

Wat mediahypes tot zo'n interessant verschijnsel maakt, is de waarneming dat niemand zich eraan weet te onttrekken. Veel aandacht krijgt de wisselwerking tussen mediaberichtgeving, de ophef die erover ontstaat, de berichtgeving over de ophef, nieuwe ophef en ga maar door. Vroeg of laat neemt een instantie maatregelen, waardoor een andere situatie ontstaat, met een nieuwe nieuwsgolf als gevolg. 'If men define situations as real, they are real in their consequences', schreef socioloog William Thomas in 1928, toen er nog geen televisie was, laat staan sociale media.

In Haren ontstond een nieuwe situatie toen de burgemeester bekendmaakte in de aanloop naar het Project X-feest een noodverordening achter de hand te houden en

uit voorzorg straatnaamborden liet verwijderen. Landelijke nieuwsmidia die tot dan toe mondjesmaat aandacht aan Haren hadden geschonken, mobiliseerden hun verslaggevers omdat het nu menens werd. Marcel Gelauff, hoofdredacteur van NOS Nieuws: 'We zijn er in de grote journaals pas aandacht aan gaan besteden toen de autoriteiten actie gingen ondernemen'.⁵

In de aanloop naar de rellen kreeg de mediahype een nieuwe dimensie. Begonnen als melige scholierenlol om een onbedoeld algemene uitnodiging op Facebook, trok het onderwerp pas de aandacht van studenten die stage liepen op de redactie van *Trouw* toen Merthe haar uitnodiging al had ingetrokken. In plaats van haar pagina hadden twee figuren vanuit Nieuw-Zeeland op Facebook een Project X-pagina geplaatst, waarvoor zich halverwege september duizenden mensen hadden aangemeld. Vanaf dat moment ontstond een haasje-over van nieuwe en oude media. Telkens wanneer nieuwssites van tv en dagbladen aandacht besteedden aan Project X, piekten de reacties op Twitter en Facebook. Deelnemers stuurden e-mails naar populaire radiozenders, die er tot hun verbazing prompt aandacht aan besteedden. 'Al die nieuwssites snappen niet dat ze het alleen maar groter maken', schreef een Groningse student op Facebook; 'prachtig!'⁶

Niet zo vreemd dat tv, radio en kranten een verband legden met de film *Project X* en de rellen waartoe die in het buitenland had geleid. Op Facebook wemelde het van de toespelingen op een happening met drank, drugs, brandstichting en vernielingen. 'Lieve ouders, bestel alvast maar een nieuwe inboedel', schreef een feestganger. Op dag X zelf gingen geruchten over een alternatief feest dat de gemeente op het plaatselijke voetbalveld zou houden. Duizenden jongeren gingen op weg en volgden elkaar via livestream op internet. Het virtuele plan was werkelijkheid geworden.⁷

Zijn de sociale media daarmee verantwoordelijk voor opruiing en stemmingmakerij? Ze boden er immers een royaal podium voor. Maar een podium kun je niet verantwoordelijk houden. Sociale media zijn conversatiemediën, en de enigen die je kunt aanspreken, zijn degenen die converseren. Een podium als Facebook tijdelijk sluiten heeft ook geen zin. Jongeren hebben op internet talrijke andere communicatiemogelijkheden zoals berichtendiensten.

Bij de reguliere media ligt het anders. Omroepen, kranten en nieuwssites zijn verantwoordelijk voor wat zij uitzenden en plaatsen. Hun redacties hebben op de sociale media parallelle communicatienetwerken zien ontstaan die zij als bronnen voor nieuws en reacties kunnen benutten – al vinden veel van mijn vroegere vakgenoten de sociale media vooral slap geouwehoer. Pogingen de sociale media te incorporeren in de reguliere nieuwsstroom van redacties, gaan soms met vallen en opstaan. Achteraf klonk de kritiek van o.a. de ombudsman van *NRC Handelsblad* dat de media de zaak aanjoegen.⁸

Maar over welke media hadden de critici het? Toch vooral over de overbevolkte wereld van het infotainment op radio en tv. Terwijl NOS Nieuws de dag vóór dag X de oproep van de vader van Merthe uitzond om niet naar Haren

te komen, gingen de lolbroeken van de publieke omroep helemaal los. In *De Wereld Draait Door* was een item van Lucky TV te zien en te horen met de tekst: 'Het is nog niet te laat. Project X Haren gaat nog de hele nacht door! Zorg dat je erbij bent. Dit mag je niet missen! Kom nu naar Haren. De hele nacht extra treinen vanaf alle grote stations in Nederland. En natuurlijk een explosieve afterparty in het gemeentehuis.' Bij de laatste zin waren beelden te zien van een brandend gebouw. Op 3FM kon de ongein ook al niet op. 'Een heerlijke avond. We komen eraan zo. Hé jongens, waar is het feestje? In Haren!' lalde een dj. Kortom: de januskop van de publieke omroep, die op eigen wijze invulling geeft aan haar wettelijke opdracht voor een breed publiek relevant te zijn. Blijkbaar met succes.

Hadden de reguliere nieuwsmidia de Facebookhype moeten negeren? Sommige critici zijn ervan overtuigd dat het zonder uitgebreide media-aandacht niet zo'n vaart had gelopen.⁹ Maar het fenomeen van een aangekondigde rel en de virale verspreiding van opwinding op de sociale media heeft nieuwswaarde. Daar moet de journalistiek iets mee. Niet de vraag of de reguliere media erover hadden moeten berichten, is relevant, maar de vraag hoe ze erover hebben bericht. Dan helpt het niet de verslaggeving van de serieuze nieuwsmidia op één hoop te gooien met de misplaatste grapjasserie op radio en tv. Infotainment is het stadium van als amusement verpakte journalistiek allang voorbij. Het is tegenwoordig vooral amusement in een journalistiek jasje.¹⁰

Een les voor de serieuze journalistiek? Blijf nadenken en discussiëren over de eigen rol in dynamische processen waarin de berichtgeving deel uitmaakt van de gebeurtenissen. Het is altijd lastiger dan je denkt.

Noten

- H. J. Schoo, "Een Ongeregeld Zootje. Over Journalistieke Integriteit, Professionaliteit en Regulering," F. Kok en T. van der Maas (red.), *Zuiver op de Graat. Hoe Integer is Nederland* (Assen: Van Gorcum, 2006), 103-137.
- Peter Vasterman, *Mediahype* (Amsterdam: Aksant, 2004).
- Peter Vasterman, "Mediahype: nieuws maken door de opwinding te verslaan," *Cahiers journalistiek en communicatie* 20 (1999).
- Zie de film *Good night and good luck* (2003) over de beginjaren van de moderne televisiejournalistiek in de Verenigde Staten. Ed Murrow en Fred Friendly maakten nieuws en schreven geschiedenis, onder meer met hun journalistieke strijd tegen communistenjager senator Joe McCarthy, niet altijd tot genoegen van de CBS-directie.
- Debat in *Nieuwsuur*, 24 september 2012.
- Ana van Es, "Project X-Haren: 'Niet zo janken, gewoon feesten!'" *De Volkskrant*, 4 oktober 2012.
- Ibid.*
- Sjoerd de Jong, "Media gooiden olie op vreugdevuur van Haren," *NRC Handelsblad*, 25 september 2012.
- Zie onder meer de reactie van oud-radiomaker Sjors Frölich, "Rellen Haren op conto van oude media," *De Volkskrant*, 24 september 2012.
- Vgl. J.K. Chalaby, "Journalism studies in an era of transition in public communication," *Journalism* 1 (2000), 33-39, 37.

Een interview met Paul Ziche over de veranderingen binnen het departement

Er is veel aan het veranderen. Wijsbegeerte heeft een nieuw departementshoofd en ook in het onderwijs staan ons een hoop wijzigingen te wachten. Meer dan genoeg reden om Paul Ziche van harte te feliciteren met zijn nieuwe functie en hem te vragen wat al deze veranderingen inhouden!

Wij willen u natuurlijk van harte feliciteren met uw nieuwe functie! Zou u ons kunnen vertellen wat uw nieuwe functie als departementshoofd inhoudt?

Officieel heeft het departementshoofd te maken met alles wat financiële dingen en aanstellingsvragen betreft. Wat betreft financiële werk ik heel nauw samen met de secretaris, zij weet de details en de *ins en outs* van de administratieve zaken. Dus op zichzelf is dat een relatief beperkte opdracht, maar je bent toch ook verantwoordelijk voor het departement als geheel. Dus als er ergens vragen rijzen, als er problemen ontstaan, komen mensen bij het departementshoofd langs. En dan moet je gewoon zien dat je dat op kunt lossen. Dus enerzijds is dit werk heel precies te omschrijven—het betreft financiële en personeel—en aan de andere kant is het heel breed.

Waarom gaan we merken dat u aan het hoofd staat, in vergelijking met uw voorganger Bert van den Brink?

Dat moeten we nog zien; ik ben natuurlijk nog niet zo lang in deze positie. Bert heeft de afgelopen jaren een aantal hele belangrijke beslissingen genomen, waar wij nog steeds profijt van hebben. De grote bezuinigingsrondes van het afgelopen jaar zijn heel ingrijpend voor ons geweest, maar hebben ook tot gevolg dat wij er financieel heel goed voorstaan. Er zijn dus goede redenen om veel dingen gewoon voort te zetten die Bert op gang heeft gebracht. Bert heeft dat zo goed gedaan dat we nu weer in staat zijn om na te denken hoe wij van onze goede uitgangspositie gebruik kunnen maken. Het hoeft dus misschien niet meer alleen over bezuinigingen te gaan; we kunnen ook weer nieuwe ideeën ontwikkelen, nieuwe activiteiten ontplooiën. Dat is iets waar ik nog over na

moet denken, maar hier liggen mooie mogelijkheden.

Blijft u hiernaast wel gewoon doceren?

Ja, dat blijf ik doen. Dat wordt wel minder, maar ik heb de afgelopen jaren eigenlijk veel meer onderwijs gegeven dan officieel de bedoeling was. Ik heb het graag gedaan, maar kan dat nu wel wat terugbrengen. Ik zal in ieder geval binnen het eerste jaar zichtbaar blijven, bij Geschiedenis III, in de master en bij een aantal andere vakken. Ik zal nu ook meer onderwijs samen met collega's verzorgen, dus gewoon samen college geven. Dat vind ik ook leuk en studenten hebben het eigenlijk ook altijd gewaardeerd. Dus eigenlijk valt het mee wat betreft mijn zichtbaarheid in de collegezaal.

Er zijn veel veranderingen gaande in het onderwijs. Kunt u ons uitleggen wat er concreet gaat veranderen?

Op zichzelf is dat een zeer ingrijpende operatie. Het Utrechtse model dat we hadden, betekende dat de studenten heel veel keuzevrijheid hadden in het tweede en derde jaar van de bachelor. Dat moet nu terug worden gebracht. Dat is wat aan de oppervlakte het meest zichtbare is. Ook hier moet ik zeggen dat de veranderingen bij Wijsbegeerte meevallen; dit hangt samen met het gegeven dat wij nooit veel te veel cursussen hebben gegeven. Dit kun je precies berekenen als je kijkt hoeveel onderwijs-uren bij de staf zitten, en hoe die vertaald moeten worden naar cursussen. Dan zie je dat wij ongeveer 12% te veel cursussen geven en dat is niet veel. Het onderwijsaanbod blijft dus breed, er gaat heel weinig verdwijnen, maar studenten worden voortaan wat meer gestuurd; het model is niet langer het denken in termen van cursussen,

maar in termen van pakketten. Er blijft een vrije profileringsruimte en het blijft uiteraard nog altijd mogelijk om in die vrije ruimte gewoon losse cursussen te kiezen. Het is wat ons betreft een soort compromis tussen de absolute vrijheid en wat meer structuur in het tweede en derde jaar.

Hoe ziet dat er concreet uit? Het eerste jaar wordt opgebouwd uit twee basispakketten van vier cursussen. In het tweede en derde jaar mogen wij drie zogenoemde verdiepingspakketten van vier cursussen aanbieden. Iedere student moet één van die drie verdiepingspakketten kiezen. Dan is er in de profileringsruimte nog ruimte om een tweede verdiepingspakket, of losse vakken te kiezen, en er komt nu verplicht een pakket bij een andere opleiding bij. Het idee van de pakketten is dat die altijd een thematische focus hebben en een goed gestructureerde opbouw. Hiermee kun je ook studentenstromen beter sturen om te voorkomen dat de ene cursus helemaal overbezet is terwijl een andere slechts door zeer weinig studenten wordt gekozen. Dat zijn een paar van de meer bestuurlijke overwegingen. De didactische kant is dat er meer opbouw komt in het tweede en derde jaar en dat er doelgerichter gewerkt kan worden aan vaardigheden van studenten. Op een bepaalde manier wordt het programma nog breder dan het tot nu toe was. Tot nu toe is het mogelijk geweest om aan de hand van losse vakken eigenlijk alleen vakken uit een bepaald deelgebied van de filosofie te kiezen. De pakketten zijn altijd intern breder opgesteld. Er komt een pakket in de richting van theoretische filosofie, een pakket in de richting van praktische filosofie en een pakket met de voorlopige werktitel 'Wat is de mens?'. In deze pakketten zitten vakken die op dit moment al heel goed functioneren. Die wil je blijven geven, maar er wordt ook een aantal vakken opnieuw ontwikkeld, met name met het oog op de samenhang van de pakketten en de interne diversiteit binnen een pakket zelf.

Een heel belangrijk element in de opleiding zijn de zogenoemde academische contextcursussen. Wij hadden bij Wijsbegeerte altijd al heel veel academische context. De functie van de contextvakken wordt nu veel preciezer omschreven. Er komen twee verschillende soorten contextcursussen: één voor studenten van buiten het eigen domein en één voor studenten van binnenuit. De bedoeling is om studenten al in jaar één de mogelijkheid te geven om te kijken wat er in een ander vakgebied gebeurt. Zo kunnen studenten die twijfelen aan hun studie filosofie al heel vlug bijvoorbeeld een contextcursus geschiedenis volgen voor studenten van buiten het domein geschiedenis. Het is een uitkomst voor studenten die nog niet zo goed weten wat ze willen; we geven hen de mogelijkheid zich te oriënteren op een andere studie, om snel en zonder tijdsverlies te kunnen switchen. De interne contextcursussen zijn bedoeld om voor het domein zelf zichtbaar te maken hoe het eigen vakgebied binnen een bredere context geplaatst kan worden. De contextvakken binnen het domein zullen ook een rol

spelen bij *community forming*; we willen studenten al heel vroeg breder over hun studie laten reflecteren en ze betrokken maken bij de opleiding filosofie in plaats van hen te laten denken in termen van individuele vakken. Dit zijn op dit moment de meest interessante cursussen, want deze moeten helemaal opnieuw ontwikkeld worden. Hier komt een additioneel probleem bij: ik heb tot nu toe bewust het woord 'domein' gebruikt, want wij gaan met het huidige departement Religiewetenschap en Theologie fuseren. De contextcursussen moeten dus intern voor alle studenten binnen het domein interessant zijn. Deze fusie is verder vooral een administratieve operatie. Binnen de faculteit Geesteswetenschappen komen vier ongeveer even grote afdelingen. De opleidingen zelf blijven bestaan, dus je kunt gewoon Wijsbegeerte studeren, of Religiewetenschappen, of CKI of Islam en Arabisch. Geen van de opleidingen hoeft zich bedreigd te voelen.

Nog niet het hele onderwijsprogramma is tot nu toe in detail uitgewerkt. Er zullen minors komen. Die zijn er nu ook al, maar ook hierbij zullen we nog beter kijken naar de interne structuur en de samenhang. Ook zullen er interdisciplinaire minors komen; we zouden bijvoorbeeld meer kunsthistorici of literatuurwetenschappers bij de minor esthetica kunnen betrekken. Denk ook aan een minor in samenwerking met het Descartes Centre over wetenschapsgeschiedenis en wetenschapsfilosofie.

Er zitten een aantal hele mooie ideeën ingebouwd in het programma en er liggen kansen in de nieuwe structuur. Maar ik moet jullie nog wel meegeven dat we officieel nog niet helemaal uit zijn wat betreft het onderwijsprogramma; er zijn nog veel besprekingen over de precieze invulling van, met name, de contextvakken en de minors.

Schematische indeling bacheloropleiding

De nieuwe bacheloropleiding zal bestaan uit:

- een hoofdrichting (major) van 120 ECTS.
- een vrije ruimte (profileringruimte) van 60 ECTS.

De major zal bestaan uit:

- twee pakketten van vier basisvakken (2x30 ECTS).
- een verdiepingspakket (30 ECTS).
- academische contextvakken en afstudeerscriptie (30 ECTS).

De profileringsruimte zal bestaan uit:

- een pakket van vier vakken (30 ECTS) bij een andere opleiding van Geesteswetenschappen dan de eigen opleiding.
- vier keuzevakken (30 ECTS) waarvoor studenten een verdiepingspakket of losse vakken uit de eigen opleiding kunnen kiezen, maar ook buiten de faculteit kunnen kijken.

Het *Opus postumum*

In deze rubriek verklapt een docent ons waar hij of zij wakker van ligt. Er zijn immers vragen te over, daar weten wij – filosofen – alles van. Deze keer vertelt **Ernst-Otto Onnasch** ons wat voor hem de allerbelangrijkste vraag in de filosofie is.

Toen ik in een thans ver, maar opmerkelijke genoeg nog steeds verbijsterend actueel verleden voor de opgave stond mijn doctoraalprogramma samen te stellen, was de keuze ofwel antieke ofwel moderne filosofie. Ik wilde iets doen over Plato en diens zogenaamde ‘ongeschreven leer’, waar destijds een behoorlijk scherp debat over gevoerd werd. Waarom mij dit aspect van Plato’s filosofie zo aantrok was het idee van het systeem van de filosofie. Je zou de ‘ongeschreven leer’ kunnen begrijpen als een poging het systeem te ontwaren dat Plato steeds voor ogen zou hebben voor zijn dialogen, maar dat hij nooit expliciet heeft gemaakt. Ik realiseerde me tegelijkertijd dat het idee van het systeem een moderne gedachte was en dat het misschien oneigenlijk was deze op een denker uit de oudheid toe te passen. Ik besloot daarom de moderne filosofie tot mijn kernvak te nemen en de meest rigide systeemdenker in mijn scriptie te gaan behandelen: G.W.F. Hegel. Zijn denken heeft mij vervolgens niet meer losgelaten, maar mijn aandacht begon steeds wijdere cirkels rond Hegels denken te trekken: Fichte, Schelling en toen Kant.

Ik weet nog goed dat ik ergens halverwege mijn promotietraject in de bibliotheek voor de kast met de literatuur van en over Kant stond. Onwillekeurig of misschien wel intuïtief trok ik zomaar een band van de plank. Het was deel 21 van zijn verzamelde werken. Op de titelpagina stonden de woorden ‘Opus postumum’. Wat was dat nu! Een werk van Kant, een ‘opus’ dat in de secundaire literatuur wel eens werd aangehaald, maar waar ik nooit de indruk van had dat het om een manuscript van 1600 drukpagina’s ging. Sinds de jaren dertig lagen er 1600 pagina’s Kant en al die tijd had er geen haan naar gekraaid.

Ik begon te lezen in dit *Opus postumum*. Opmerkelijke teksten met daarin de meest bizarre uitspraken. Kant had het over een overgang (*Übergang*) van metafysica naar fysica die noodzakelijk was om uit te werken, omdat anders zijn transcendentale filosofie een ernstig hiaat zou vertonen.

Dit is toch volstrekt belachelijk! Nooit had ik immers ergens gelezen, niet bij Kant noch in de secundaire literatuur, dat de transcendentale filosofie een hiaat zou vertonen. Ja, er waren wel hiaten, bijvoorbeeld het hiaat tussen theoretische en praktische filosofie, maar die behoorden volgens Kant noodzakelijk tot de aard

van onze rede. Dus daar kon het in het *Opus postumum* niet over gaan. Maar waarover dan wel? In de schaarse secundaire literatuur over het *Opus postumum* bleek helemaal geen consensus te bestaan over de aard van het hiaat. Wat mij het meest verbaasde was de lankmoedigheid onder de Kant-onderzoekers, wanneer de grote Kant zelf zegt dat zijn transcendentale filosofie staat of valt met de oplossing voor dit hiaat. Toen ik deze Kant-onderzoekers zelf vroeg waarom zij niet onrustig werden, vielen mij vooral meewarige blikken ten deel. En bij doorvragen bleek dat zij wel wisten dat er een *opus postumum* bestond, maar dat zij daar ofwel nimmer studie van hebben gemaakt ofwel (*sic!*) nooit een letter van hebben gelezen. De motivatie voor de weerzin tegen alles wat met het *Opus postumum* te maken had, was in de regel dat het materiaal uit de periode van zijn dementie zou stammen. Deze motivatie rammelde. Er bleken namelijk nogal wat teksten van Kant uit dezelfde periode te bestaan die in het Kant-onderzoek helemaal niet problematisch zijn. Tegelijk bleek de thematiek van de vroege delen van het *Opus postumum* tot rond 1800 verbazingwekkend consistent.

Maar waar gaat het *Opus postumum* nu eigenlijk over en welke rol speelt het in het gehele werk van Kant? Dit was een vraag die ik tot inzet van een VIDI-onderzoek heb gemaakt. Ik wil graag toegeven dat ik nimmer door een denker zo zeer verward ben als door Kant. Vijf jaar onderzoek en hoofdbrekens hebben me niet de antwoorden gegeven die mij een hard ‘eureka’ ontlokten. Er moet een antwoord zijn, het moet gewoon! Kant heeft niet de persoonskenmerken van iemand die zomaar onzin roept. En wat hij zegt is dat zijn transcendentale filosofie onhoudbaar is als het probleem niet is opgelost, maar niemand weet wat dit probleem precies is. Hier lig ik dus wakker van. En om een echt nachtmerriescenario te schetsen: ik wacht op de student die tijdens een college over Kant opstaat en zegt, “doe geen moeite, de transcendentale filosofie is gewoon onzin als u niet kunt uitleggen over welk probleem Kant het in zijn *Opus postumum* heeft.” Ik ben nu natuurlijk niet zo stom om de studenten munitie te geven. Je moet deze zin namelijk anders zeggen, je moet de portee begrijpen, wil hij hout snijden. Maar daarvoor moet je eerst 1600 pagina’s doorploegen...

Drank, filosofie en geld verdienen: het kan dus toch goed samen!

De eeuwige vraag bij familiëdinners en bargesprekken: een studie filosofie afgerond, maar hoe nu verder? De existentiële crisis van de filosofiestudent? Of toch ‘carrière’ in de filosofie? Hier komen oud-studenten aan het woord over plannen en bezigheden na de studie. Deze keer schrijft **Rick van Putten** over zijn ervaringen als startend ondernemer.

‘Wat ga je na je studie doen?’ Het is een vraag die ik, net als vele anderen, nogal eens gesteld kreeg. Ik wist het zelf eigenlijk niet eens en vond het op dat moment ook niet zo belangrijk; ik zou tegen die tijd wel wat vinden.¹ Het voelde in zekere zin onnatuurlijk om concreet na te denken over een stap die nog zo ver weg lag. Tot het moment dat ik het einde van mijn masterscriptie voelde naderen.

Op dat moment veranderde de vraag als het ware van ‘Wat ga je later doen?’ in ‘Wat ga je nu doen?’; het was een vraag geworden die opeens *wel* belangrijk voor me was. Het proces zelf, het bedenken waar je als kapitein je schip nu toch naartoe wil sturen, bleek eigenlijk een zeer kort en, vooral ook voor mijzelf, verrassend proces te zijn: ik zou een online speciaalbier- en wijnwinkel beginnen met de naam Drankvat.nl. Een afgestudeerd filosoof die speciaalbier en Italiaanse wijn verkoopt.

Nu ik mijn scriptie af heb, mijn studie voltooid is en ik mijzelf op de arbeidsmarkt begeef, verbaas ik mij echter over de vraag die men mij vaak stelt: of ik ‘niet liever iets zou willen doen dat meer gerelateerd is aan mijn studie’. Maar wat een absurde vraag! Kennelijk is een studie filosofie onbegrepen, onbekend en weet men totaal niet wat je er als student leert. Juist de vaardigheden die ik heb geleerd zijn goed van toepassing op mijn eigen bedrijf: wil je een succesvol ondernemer worden, dan moet je kritisch kunnen zijn, zowel op de ander als op jezelf, moet je een brede visie hebben en altijd scherp kunnen analyseren en reageren.

Overigens is het zeer leuk om te zien dat er in brouwersland ook mensen zijn die in de filosofie geïnteresseerd zijn. Zo noemt de Schotse brouwer Brewdog, een zeer onconventionele brouwerij, haar sterkste bier *The End of History* (55%). Het bier, dat een resultaat is van een lange strijd tussen Brewdog en de Duitse brouwer Schorschbräu, is vernoemd naar een boek van Francis Fukuyama: volgens Fukuyama is het huidige westerse politieke paradigma het einde van onze politieke ontwikkeling en daarmee ook het einde van de geschiedenis.² Voor Brewdog is hun *The End of History* het eindpunt van het experimenteel brouwen van zeer sterk

bier. Overigens doet dit hele idee van *The End of History* mij zeer sterk aan Hegel denken, een filosoof die, zo heb ik mij weleens laten vertellen, ook erg gecharmeerd was van een goede fles wijn... of twee... of drie. Helaas heb ik *The End of History* niet in het assortiment; van het bier zijn slechts twaalf flessen gebrouwen en deze zijn ongetwijfeld stuk voor stuk al leeg.

Doe ik nu dus ‘iets’ met mijn studie? Ja, maar natuurlijk! Dat is nu juist het leuke van filosofie studeren: in veel gevallen is het nog volstrekt onbekend waar je na je studie terecht gaat komen omdat je zo breed inzetbaar bent. Ik hoorde laatst een professor op een masterinformatieavond zeggen dat het erom gaat dat je een verhaal hebt; wees iemand die ergens voor staat en je onderscheidt jezelf van de grijze massa. Wees enthousiast in wat je gaat doen en het komt wel goed, tenminste, zo heeft het voor mij in ieder geval uitstekend gewerkt.

Ik ben na mijn studie hard aan het werk om Drankvat.nl uit te bouwen tot een serieuze onderneming. Nu al breidt het assortiment zich langzaam uit met glazen, nieuwe (en ook grote) flessen bier en heerlijke nieuwe wijn. Het is nog maar een begin, maar ik zou zeggen: kom snel eens kijken op de website. Met grofweg honderd verschillende bieren en zestien verschillende wijnen zit er vast iets voor je tussen en dit aantal zal in de komende tijd alleen maar verder groeien!

DRANKVAT.NL

ONLINE SPECIAALBIER & WIJN KOPEN

Noten

1. Het credo van de Amsterdamse brouwerij De Prael is “Maak je geen zorgen voor de dag van morgen”. Nu lijkt me dat je dit niet al te letterlijk moet nemen, maar ik kan me wel vinden in de geest van de uitspraak.
2. Zo heb ik dit althans begrepen; ikzelf heb het werk van Fukuyama niet gelezen.

Going Dutch

In Bureau Buitenland, *Dutch* students give us a tour of a foreign philosophy department. This time it's the other way around. Research Master student and Canadian expatriate Jay MacDougall, takes a closer look at the ins and outs of our very own institution and explains why he's intent on staying where the *stroopwafels* are.

For those of you who don't know me, I'm Jay, the devilishly handsome Canadian guy you will often see wandering around Janskerkhof or working his way through the menu at Kafé België. I have been studying here in Utrecht now for almost nine months. I completed the Applied Ethics Master's and started the Research Master's in September. While I have much to say about the differences between Canada and The Netherlands, I'll first sum it up simply: I'm not going back.

The Netherlands has been good to me. I have no real complaints (well a couple minor ones) and being here has been a fantastic experience for me. The academic and nonacademic culture here fits me much better than back in Canada. There are many reasons for this, but I only have 700 words so I will have to be brief.

Firstly, it is much more relaxed here. While I was rarely forced to call my professors by formal names back home, there was a distance between us. There was the feeling that they sat in their ivory tower looking down at us students. (It probably didn't help that the philosophy department at my school was located on the top floor of the tallest building on campus.) Here professors actually seem accessible and friendly. It might be hard to get ahold of them from time to time, but if you have a question they are there to help and they don't look down on you. Also, the fact that students can take their time to hand in essays and can retake exams is amazing. Back in sunny Canada if you fail an exam or hand in an essay late you may need to take the whole course over again.

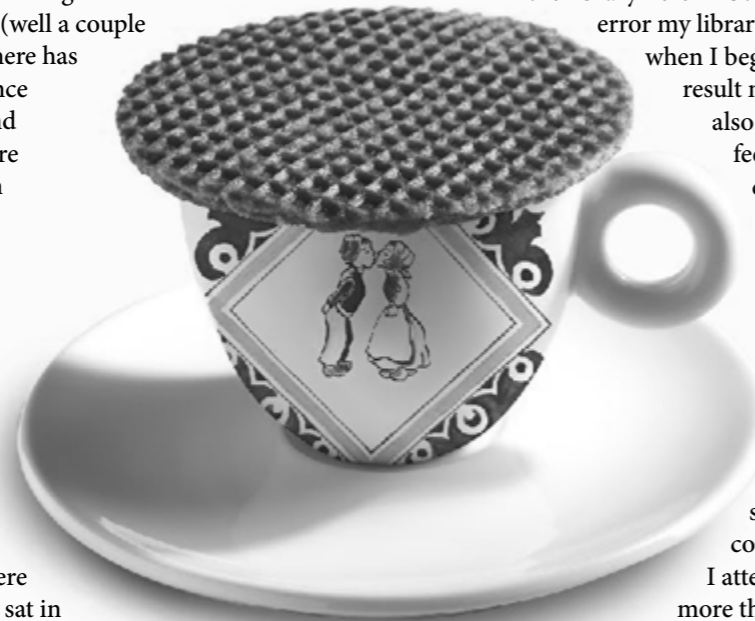
Secondly, Utrecht runs pretty smoothly as a university. I don't want to talk poorly about my Alma Mater, but my old school appears to have been run by a group of poorly trained seagulls in comparison. To show this I have two situations I dealt with, one back home and one

in Utrecht. Back in the old country I borrowed a book from the library. I returned the book, the library lost it, and I was forced to pay a fee (despite the fact that THEY lost it). The fee was 300 Canadian dollars (about 250 euros) and it took me four months to pay it. Not because I didn't have the money, but rather because multiple forms, emails and phone calls were necessary to find out who I could pay the money to and where I could do that; that took FOUR months. I had a similar situation at

the library here in Utrecht. Due to a computer error my library card was not renewed when I began this program and as a result my card became invalid; I also had to pay a 3-euro late fee. I simply walked to the desk, the librarian fixed the problem and I was able to pay right away. The whole ordeal took four minutes. I think that should explain what I mean.

But it's not just the school; it's the culture here that is fantastic. The students are open and cool. They are patient when I attempt to speak Dutch and more than happy to introduce me to Dutch culture (resulting in a rather serious *stroopwafel* addiction).

You sometimes hear stories from international students (and even Dutch students) that the Dutch are friendly but hard to get to know. I have found NO evidence to support such an outrageous accusation. Sure sometimes I'll get into disputes about what sport the term 'hockey' refers to (hockey is played on ice), or people will laugh at how I pronounce 'about' (it took a friend of mine three months before I could say 'about' without her going into hysterics) – but those are only minor things. I still love my homeland, but I am here to stay. They will need to drag me out kicking and screaming, if what they want is to return me to the frozen wasteland, whence I came. While I will always love Canada, it seems like I have traded in my hockey stick and my maple syrup for a bike and *stroopwafels*.

Een mens in tweeën

“Hier. Neem dit.” zei iemand.

“Wat doet het?”

Iemand barstte in lachen uit en zei: “Je gaat er werkelijk van zien.”

Nog voordat hij het spul opdronk, merkte Alexander dat zijn leven in tweeën werd gescheurd; zaken die hij eerst met de grootste moeite aan elkaar had weten te binden, werden nu voorgoed gescheiden. En zoals bij het doormidden scheuren van een vel papier ook wat stof loskomt, en men nauwkeurig moet kijken om het in het luchtledige te zien dwarrelen, zo kwam Alexander ook los van zijn leven. Voor eens in staat om neer te kijken op de twee helften die zijn bestaan kenmerkten, “*the Jungian thing*”.

Alexander zag een man, verdiept in een boek doch niet in isolatie: hij oreerde, met het gezicht tussen de bladzijden en de armen geheven richting zijn publiek. Hij verkondigde zijn kennis in de meest plechtige zinnen voorstelbaar. Alsof elk woord dat hij sprak, gepaard ging met een paukenslag, als onderstreepte het de betekenis van wat hij zei. Hij sprak over moraliteit, virtuositeit, publieke aanwezigheid, waardigheid en vrijheid en het belang daarvan. Het belang voor ons, voor iedereen, maar vooral voor hem. Deze man was ijdel, hij had aanzien, hij was ijdel. Elk vleugje van eigenwaarde ontleende hij aan de waarde van anderen, en waarom niet? Was hij niet begaan met anderen en was het daarom niet gerechtvaardigd dat hij zijn bestaansrecht ontleende aan de erkenning van anderen? Hij had een functie om anderen te verbeteren, om anderen te vertellen hoe zij zich moesten gedragen. Zorgde hij er niet voor dat anderen beter wisten, beter konden denken? Had hij daarom niet

een plicht om ijdel te zijn?

Alexander zag een vrouw, gericht op haar innerlijk: een heuse psychoanalytica. Ze droomde van onvoorstelbare dingen en als de dromen af waren, ontleedde ze die met de meedogenloosheid van een wetenschapper. Geen symboliek ontsnapte aan haar speurend oog en geen impliciete betekenis ontsnapte explicitering aan de hand van haar kiene geest. Gevoelens, impressies, affecties en irritaties, allen kwamen onder de hamer en allen kwamen er gebroken vanaf. Zo was voor haar het innerlijke leven geen geheim meer: alles was geclassificeerd en alles moest in een doosje. Totdat op een dag deze vrouw haar innerlijk afspeurde en stuitte op een ondoordringbaarheid. Ergens waar het mentale gereedschap haar in de steek liet: een fysieke aanwezigheid. Een leven dat groeide in haar. Toen merkte zij dat analyse alleen niet genoeg was, dat hier en nu dingen van haar gevraagd konden worden: zij moest in actie komen. Maar hoe kon zoiets van haar alleen gevraagd worden? Waar kwam deze nieuw-ontdekte plicht vandaan? Was het niet onrechtvaardig om haar de verantwoordelijkheid te geven van twee mensen in één?

En zoals een stofje altijd een vluchtig doch heftig spel aangaat met de wind, zo dwaalde Alexander. Maar gelijk een stofje kreeg ook Alexander uiteindelijk weer contact met Aarde. Hij overzag zijn leven opnieuw en kon niet zien waar zich zonet nog duidelijk de scheidslijn had afgetekend. Eens te meer was zijn leven hopeloos in elkaar vervlochten: momenten aan momenten en geen van dat alles scheen een duidelijke betekenis te hebben. Maar toch, zijn blindheid ten spijt, stond hij voor een keuze.

GEZOCHT

Helaas nemen we in deze editie afscheid van zowel onze columnist Spartacus als onze trouwe striptekenaar. Je bent meer dan welkom om een gooi naar één van deze functies te doen! Stuur je leukste/intellectueelste/mooiste/ontroerendste column of stripje naar de.filosoof@phil.uu.nl en wie weet wordt jij onderdeel van deze vaste rubrieken. We zien jullie inzendingen graag tegemoet!

Alwéér een jaar voorbij

Technisch gezien is dit natuurlijk iedere dag zo. Immers, de vorige dag met dezelfde datum als de huidige is *altijd* precies één jaar geleden. Maar er zijn toch van die dagen—of beter gezegd, er zijn momenten—dat je denkt: ja, nu is er *echt* een jaar voorbij. De vierde oktober van dit jaar was zo een moment voor de FUF. Op deze dag vond namelijk de zogenaamde Wissel-ALV plaats, waar het oude bestuur plaatsmaakt voor een nieuw, door de leden gekozen bestuur. Zoals in het afgelopen jaar Tom Bouwman, penningmeester van het bestuur 2011-2012, het kwartaalverslag van de FUF schreef voor *De Filosoof*, zo zal ik, Maarten Jansen, secretaris van het bestuur 2012-2013, jullie dit jaar op de hoogte houden.

In week 36, na de facultaire introductie, verzorgde de FUF zoals ieder jaar weer een introductiekamp waar de eerstejaars elkaar beter leerden kennen. De aspirant-studenten werden echter niet alleen aan elkaar, maar ook aan de filosofie voorgesteld. Zo ondergingen zij een filosofische wandeling waar zij enkele klassieke problemen en thema's voorgeschiedeld kregen, om vervolgens hierover zeer fel met elkander in debat te treden. Het viel mij op hoe welbespraakt de eerstejaars al waren: de discussie belooft veel goeds voor de toekomst.

Het kamp werd afgesloten met een feest waarvoor ook ouderejaars uitgenodigd waren. Het thema was 'de oude Grieken', wat betekende dat er veel jongemannen en vrouwen in toga rondliepen. Er waren zelfs een paar Griekse godinnen te vinden; hoewel een daarvan onder de pruik een man bleek te zijn. Al met al was het een zeer geslaagd feest. Op de dansvloer waren de eerste- en ouderejaars nauwelijks van elkaar te onderscheiden, zo hecht dat zij al waren (al zouden de toga's daar ook iets mee te maken kunnen hebben gehad).

Nadat de eerstejaars goed ingeburgerd waren, werd er een commissiemarkt gehouden voor alle leden. Tijdens deze middag deelden verscheidende FUF-veteranen hun ervaringen over commissies en poogden zij de leden te verleiden zich voor een commissie, groep of collectief op te geven. Hierin slaagden de sprekers met groot succes:

alle commissies zijn inmiddels bemand en gaan aan de slag om er een mooi en leerzaam jaar van te maken.

Op 25 oktober werd het Oktoberfeest gehouden. Het Oktoberfeest is een jaarlijks terugkerend evenement bedoeld om studenten en docenten nader tot elkaar te laten komen. Een docent blijkt namelijk opeens een stuk makkelijker te benaderen wanneer deze, net als jij, op een biertje zit te wachten aan de bar. Het thema van dit jaar, 'het absurde' en 'paradoxen', had men zo vrij geïnterpreteerd dat er eigenlijk geen patroon in de kostuums meer te ontwaren was, wat ervoor zorgde dat de kostuums geen kostuums meer waren, *omdat* zij kostuums waren. Veel absurder krijg je het niet.

Op 2 november is er een symposium over Frege gehouden. Ikzelf moet helaas nog twee nachtjes slapen voor ik het mee mag meemaken, maar twijfel er geen moment aan dat het fantastisch zal worden: sprekers als Albert Visser en Wolfgang Künne staan daar garant voor. Ik heb er in ieder geval zin in en hoop dat jullie het allemaal naar je zin gehad hebben.

Komende blokken gaan onze commissies hard aan de slag om zo veel mogelijk activiteiten te organiseren, van zowel studie-gerelateerde als sociale aard. Ik wil graag de *Philosophers' Rally* extra belichten als een van de belangrijkste activiteiten van het jaar. Dit jaar wordt dit internationale evenement in ons eigen Utrecht gehouden en zullen wij als Utrechtse filosofen twee dagen lang het hart van filosofisch Nederland zijn. Hoewel de FUF niet direct betrokken is bij de organisatie van de Rally, zullen wij deze activiteit, die voor iedereen die in Utrecht met filosofie te maken heeft zoveel kan betekenen, voluit steunen.

Het was mij een waar genoegen om jullie over de activiteiten binnen de FUF in het eerste blok te berichten en ik zie er dan ook naar uit het kunstje voor de volgende editie te herhalen. Dit was Maarten Jansen die jullie namens de FUF allemaal een fantastisch jaar toewenst. Dat het een jaar mag worden waar mijn opvolger met trots over mag berichten, zoals ik zojuist heb gedaan.

F a n m a i l

Wil jij ons openlijk de liefde verklaren? Of je waardering voor *De Filosoof* met ons delen? Wij waren in ieder geval verheugd toen we deze lieve digitale schouderklop ontvingen! Liefdesbrieven zijn te sturen naar: de.filosoof@phil.uu.nl.

Ongelezen, onbemind

Een studiejaar is weer ten einde. Ik wil beginnen met een schuldbekentenis: *De Filosoof* is de afgelopen twee periodes ongelezen op de grote stapel in de hoek beland. Ik weet niet hoe het bij jullie zit, maar mij gaat dit niet in de koude kleren zitten. Een stapel ongelezen kranten, daar kan ik al slecht tegen, de verspilling geeft me een ongemakkelijk gevoel. Alleen al de milieukant van het verhaal heeft me al mijn kranten doen opzeggen en is de reden dat ik het nu met een weekendabonnement doe.

Maar er schuilt meer achter dit ongemak. Die kranten zijn gedrukt met een doel, het doel om gelezen te worden en dat geldt (des te meer) ook voor *De Filosoof*. Op de stapel in de hoek ligt ze ongelezen en onbemind, haar doel nooit bereikt. Naast het (schijnbare) wezen van *De Filosoof* zelf en het milieu-aspect, is het bovenal de filosoof in mij die ongemakkelijk wordt van een ongelezen stapel. In die stapel huist een veelheid aan kennis. Wie weet welke ideeën ik bij het oud papier zet. Wie weet, wat ik nu niet zal weten. Genoeg voor een slapeloze nacht.

Gelukkig was de timing ditmaal gunstig. Bij het aanbreken van de vakantie was mijn bureau nog steeds een grote puinhoop. De laatste twee drukke periodes hadden zich vertaald in wanordelijke stapels paperassen, boeken en post. Bij het opruimen kwamen exemplaren van *De Filosoof* één voor één tevoorschijn. Met vijftien uur vliegen en het strand voor de boeg, heb ik de exemplaren in de handbagage meegesmokkeld. Wat een genot. De lichte angst dat het te zware kost voor een vakantie zou zijn was ongegrond. Weg van de hectiek en deadlines thuis, kwamen nieuwe inzichten en vruchtbare overpeinzingen als geroepen. Schaamteloos twee uur wegdromen en filosoferen bij een halve pagina tekst, zonder deadline of doel in zicht om de pret te drukken.

Met deze tekst wou ik niet enkel toewerken naar dat compliment. Het was vooral de kwaliteit van *De Filosoof* die me prettig verraste. De inhoudelijke kwaliteit van de artikelen, de essays en de amusementswaarde van de kortere stukken waren goed en vooral, naar ik meen, beter. Redactie en inzenders: dank.

Guido Bik

Matcht dit wel?

De universiteiten moeten bezuinigen en hierdoor moeten ook de faculteiten inleveren. Van bovenaf wordt er bepaald of cursussen en zelfs gehele studies nog wel binnen de profilering van de universiteit of faculteit passen. Bij iedere afweging die nu wordt gemaakt, wordt de vraag gesteld: *matcht* dit wel? Zo gaat er binnenkort in de gehele universiteit ook meer controle komen bij het studiekeuzemoment: passen studenten wel bij de studie die ze willen volgen aanstaand college jaar? De *matching*-procedure.

Toch moet deze procedure geen negatieve toon krijgen bij de aankomende studenten. Alsof een extern bureau verplicht op zoek gaat naar de perfecte match tussen de student en de studie bijvoorbeeld. Laat de faculteit er dan een factoranalyse op los waaruit blijkt door welke factoren je juist wel voor die studie en niet voor die andere studie moet kiezen? Per saldo zou dat dan resulteren in het feit dat er minder studenten 'zomaar' kiezen voor hun studie en er dus in hun eerste jaar 'zomaar' weer mee ophouden. Vooralsnog klinkt het niet erg uitnodigend om een dag uit te trekken voor

dit verplichte *matching*-proces, terwijl het volgens mij juist de bedoeling is om voor beide partijen een win-situatie te creëren. Daarvoor moeten de aankomende studenten eerst een beter beeld krijgen van het doel van deze dag.

Het is namelijk leuk om een bepaalde studie te gaan volgen volgend jaar, maar het is wel een belangrijke keuze waar goed over nagedacht moet worden. Wij, als huidige studenten en docenten van de Universiteit Utrecht, mogen de aankomende studenten uitnodigen om een realistisch beeld te krijgen van onze prachtige tak van de wetenschap. Klopt het na deze gezellige dag nog steeds dat je je vol wilt inzetten volgend jaar? Zo niet, dan heb je *zelf* bepaald dat jij en de studie toch niet zo goed *matchen* op grond van inhoudelijke redenen. Niet omdat het te ver reizen was, of omdat je de Engelse artikelen niet begreep. Het geeft aanstaande studenten gewoon een extra 'kijkje in de keuken' in plaats van dat ze in de voorronde van Chefkok er in diezelfde keuken uitgegooid worden, omdat de *match* niet gevonden is.

AGENDA

Een overzicht van filosofische activiteiten

26 november – Lezing James Block

Collegезalencomplex Radboud Universiteit Nijmegen

James Block, hoogleraar Politieke theorie en Amerikaanse cultuur, zal een lezing houden over liberalisme, libertarisme en de vrijheid van het individu, in relatie tot politiek en onderwijs. Hij is vooral geïnteresseerd in het 'vrije individu' dat de basis moet vormen van een liberale samenleving. Daarbij richt zijn onderzoek zich met name op het onderwijssysteem en op de vraag in hoeverre dat bijdraagt aan de vorming van een dergelijk vrij individu.

1 december – LIFE!

Beurs van Berlage, Amsterdam

De Beurs van Berlage is de plaats voor levendige handel in kennis over onderwerpen die ertoe doen: werk, geld, ambitie, techniek, seks en een gelukkig gemoed. Tijdens een dag vol presentaties, interviews en werkvormen, biedt LIFE! je helderheid in denken, praktische inzichten en inspiratie om het beste uit het leven te halen. Een spectaculair denkfestival over de kunst van het leven, met o.a. Alain de Botton, Joris Luyendijk, Stine Jensen en Rob Wijnberg.

4 december – Susan Neiman en Simon Critchley in gesprek over religie en politiek

Collegезalencomplex Radboud Universiteit Nijmegen

Twee vooraanstaande intellectuelen delen hun visies met elkaar en het publiek. Dat is het concept van "Tweespraak". Dit keer gaan Susan Neiman, Joods-Amerikaanse filosoof en directeur van het Einstein Forum in Potsdam, en Simon Critchley, hoogleraar aan The New School University in New York, met elkaar in gesprek over religie en politiek.

10 december – Mensenrechtenlezing 2012 door Hans Achterhuis

Collegезalencomplex Radboud Universiteit Nijmegen

Filosoof Hans Achterhuis is de eerste 'denker des vaderlands'. Het Soeterbeeck Programma heeft Hans Achterhuis gevraagd om de Mensenrechtenlezing 2012 uit te spreken. De Mensenrechtenlezing wordt jaarlijks georganiseerd in het kader van de Internationale Dag van de Mensenrechten: de verjaardag van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (10 december 1948).

Thema: Levenskunst

Wat ze zeggen...

Welkom bij Wijsbegeerte: de moeder aller wetenschappen.

U staat op het punt een prachtig vakgebied te bestuderen, waarin het denken an sich centraal staat.

De grootste intellectuelen uit de geschiedenis zullen de revue passeren en u zult ze kritisch benaderen en bediscussieren.

Uw academische vaardigheden worden hier aangescherpt en streng getoetst, opdat u deze kunt gebruiken in uw werkende leven.

Er wordt van u verwacht dat u creatief omgaat met de stof en dit op een mondelinge en schriftelijke wijze naar voren brengt.

Ik wens u veel succes en plezier met deze uitdagende doch waardevolle studie.

Wat ze bedoelen...

Welkom bij Wijsbegeerte, nu ondergeschikt aan andere studies.

U staat op het punt een vakgebied te bestuderen dat ooit relevant was en waarin het stellen van vragen die alleen jij interessant vindt centraal staat.

Betweters waar nog nooit iemand van gehoord heeft, zullen de revue passeren en u zult ze na vijf jaar nog steeds niet snappen. Ik doe dat overigens ook nog steeds niet.

Uw academische vaardigheden worden hier aangescherpt en getoetst, opdat u deze kunt gebruiken in uw verder werkloze leven of op verjaardagsfeestjes. Praktische zaken laten we voor echte studies, zoals economie of natuurkunde.

Er wordt van u verwacht dat u de stof herkaut zoals ik hem graag hoor, maar dit vooral voor jezelf houdt. Het is namelijk de bedoeling dat u uw mond houdt in de werkcolleges en mij het woord laat doen.

Ik wens u veel succes en plezier met deze verrijkende doch waardeloze studie!

Striptekenaar: Martijn Engels [red. we zullen je missen!]